

**TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND**

Mati Maine

**Fenomenoloogiline reduktsioon ja
solipsismiküsimus Edmund Husserli mõtlemises**

Bakalaureusetöö filosoofia erialal

Juhendaja: Eduard Parhomenko (MA)

Tartu 2014

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Solipsism	6
1.1. Mis on solipsism?	6
1.2. Klassikalise solipsismi probleemid	9
1.3. Solipsismi erinevad käsitlused. Metoodiline ja metafüüsiline solipsism	11
2. Fenomenoloogiline reduktsioon	15
2.1. Mis on fenomenoloogia?	15
2.2. Mis on reduktsioon?.....	18
2.3. Mis on fenomenoloogiline reduktsioon?.....	20
3. Fenomenoloogiline reduktsioon ja solipsismiküsimus Edmund Husserli mõtlemises	25
3.1. Loomulik maailmahoiaik	25
3.2. Generaaltees, <i>epoché</i> ja muutus hoiakus	28
3.3. <i>Alter ego</i> ning solipsistlik ja intersubjektiivne fenomenoloogia	32
Kokkuvõte	34
Kasutatud kirjandus	36
Summary	39

Sissejuhatus

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on uurida fenomenoloogilise reduktsiooni seost solipsismiga, ühes solipsismi võimaliku tähenduse ja lahendusega Edmund Husserli mõtlemises. Uurimustöö keskendub Husserli teosele „Ideed puhtast fenomenoloogiast ja fenomenoloogilisest filosoofiast“, iseäranis selle esimese raamatu teisele jaole pealkirjaga „Fenomenoloogiline fundamentaalarutlus“. Husserl selles teoses solipsismi terminit ei kasuta, kuid küsimus solipsismist tõusetub eriti nimetatud jao puhul vältimatult. Ka isiklikumas eksistentsiaalses plaanis ei ole filosoferival inimesel pääsu solipsismiküsimusest.

„Ideed puhtast fenomenoloogiast ja fenomenoloogilisest filosoofiast“ on kolmas mahukam teos, mille Husserl oma eluajal välja andis. Teos ilmus 1913. aastal esimese raamatuna kolmest kavandatust. Teos sisaldab rohkem kui kümneaastast Husserli elutööd ning selles ilmus esmakordselt fenomenoloogia juba täielikult väljatöötatuna, tervikliku ja süsteemse õpetusena fenomenist. Süsteemselt üles ehitatud tervik aitas Husserlil kaitsta ideed fenomenoloogiast kui rangest teadusest, mis võimaldas tal rajada tõsikindla aluse kõikidele teadustele.

Rangus, s.t loogiline järjepidevus ei ole tõsikindlaks aluseks mitte üksnes teadustele, vaid ka inimesele isiklikumas eetilis-eksistentsiaalses tähenduses (vt Siles i Borràs 2010). Nii on ka lood õhtumaises filosoofias, kus Descartes tõi 17. sajandil mina-vormis mõtisklustes nähtavale juba Platonis varjus olnud probleemse solipsismi, selle metoodilise struktuuri. Paar sajandit hiljem arendas solipsismi kriitikast Husserl välja teooria, mis pakub erinevaid vastuseid solipsismiküsimusele veel tänagi. Eelnevast lähtudes üritan anda tõlgenduse küsimusele „Kas solipsism on ning kui on, siis kuidas on see seotud fenomenoloogiaga?“. Väidan seejuures, et Husserli fenomenoloogia puhul on solipsismist mõistlik kõnelda eeskätt metoodilises tähenduses ehk siis (teatud laadi) teadliku ehk tunnistava hoiaku mõttes, mis tuleneb fenomenoloogilisest reduktsioonist, *epoché*-st ja solipsismi enese kriitikast. Husserli jaoks oli solipsism seetõttu tinglik. Kas seda saaks aga nüüd mõista nii, et Husserli fenomenoloogias solipsismi ei olegi? Et see on loomuldasa välistatud? Kas tähendab, et fenomenoloogia on mittesolipsistlik teadus?

Solipsism, olgu siis sellest väljumise või selle ärahoidmise või siis hoopiski selle olemusliku puudumise tähenduses, paistab Husserlil olevat seotud intersubjektiivsuse problemaatikaga. Väärrib näiteks märkimist, et teoses „Kartesiaanlikud meditatsioonid“ (esmakordselt ilmunud 1931. prantsuse tõlkes), kus Husserl jõuab intersubjektiivsuse käsitlemiseni, nimetab ja tematiseerib ta solipsismi juba eksplitsiitselt. Käesoleva uurimistöö fookusest jääb Husserli arusaam intersubjektiivsusest siiski välja. Seda nii uurimistöö piiratud mahu, ent ka oletuse tõttu, et uurimistöö lähteks oleva teesi – Husserli solipsism on pelgalt meetodiline – tõestamine ei tarvitse otseselt intersubjektiivsuse teemaga tegelemist. Siiski lõpetab käesoleva uurimistöö lühike alapeatükk intersubjektiivsuse kohta, markeerimaks väljajuhatusena üht võimalikku pääseteed Husserli fenomenoloogiale sageli omistatud solipsismist (seda teevad nt Heidegger, Merleau-Ponty).

Käesolev uurimistöö on jaotatud kolmeks peatükiks, mis jagunevad omakorda osadeks. Esimene peatükk on solipsismist. Esimese peatüki esimeses osas uurin solipsismi mõistet, selle tähendust. Samuti toon välja, kuidas tekib solipsismioht mõtlemises. Esimese peatüki teises osas käsitlen klassikalise solipsismi probleeme, seda just uusaegsest filosoofiast (Descartes, Berkeley) lähtudes. Kolmandas osas uurin solipsismi erinevaid käsitlusi ning selgitan meetodilise ja metafüüsilise solipsismi erinevust.

Käesoleva töö teine peatükk on uurimus fenomenoloogilisest reduktsioonist. Fenomenoloogilist reduktsiooni kui fenomenoloogilise meetodi põhistruktuuri uurin Husserli teosest „Ideed puhtast fenomenoloogiast ja fenomenoloogilisest filosoofiast“ ja sekundaarkirjandusest. Teise peatüki esimeses osas arutlen küsimuse üle „Mis on fenomenoloogia?“. Teises osas teen lühiülevaate reduktsiooni mõistest filosoofias üldisemalt, ning kolmandas osas uurin juba täpselt, mida tähendavad reduktsioonid Husserli rajatud fenomenoloogias.

Kolmandas peatükis analüüsin Husserli teose „Ideed puhtast fenomenoloogiast ja fenomenoloogilisest filosoofiast“ teist jagu „Fenomenoloogiline fundamentaalarutlus“. Analüüsi eesmärgiks on esiteks, leida kinnitus väitele, et fenomenoloogia puhul on solipsism meetodiline ning seega teadlikult sissevõetav hoiak, teiseks, tuua nähtavale fenomenoloogiat ja solipsismi ühendav seos, mis on andnud põhjust Husserli fenomenoloogiat solipsistlikuks pidada. Kolmanda peatüki esimeses osas tõlgendan ja analüüsin Husserli loomulikku maailmahoiakut. Teises osas selgitan generaalteesi ja *epoché* tähendust ning kirjeldan, kuidas muutub hoiak. Kolmas osa visandab uurimistööst väljajuhatavalt Husserli arusaama intersubjektiivsusest.

Märkused: 1. Viitamisel Husserli (1999) teosele „Iheed puhtast fenomenoloogiast ja fenomenoloogiline filosoofia“ – Г у с с е р л ь , Эдмунд. *Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии*. Перевод с немецкого А. В. Михайлова, Москва: Дом интеллектуальной книги – kasutan töös viite lühendatud vormi: pealkiri lühendatult, koolon ja leheküljenumber (Iheed: 1). 2. Viitamisel H u s s e r l , Edmund 2009. Nachwort. – *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.) on viidatud Ideede I 2009. aasa väljaandele, millel on algselt 1930. aastal avaldatud järelsõna lisatud omaette lisana, mille paginatsioon ei ühti siin töös viidatud Ideede I väljaande üldpaginatsiooniga.

1. Solipsism

1.1. Mis on solipsism?

Sõna solipsism tuleneb ladina keelsetest sõnadest *solus* ja *ipse*. Ladina–Eesti sõnaraamatus (Kleis jt 2002) on sõnale *solus* antud vasteks ainus, üksik, eraldi olev. Samas sõnaraamatus on *solluse* vasteks terve, kogu, täielik. Sõnatüvi *sol* osutab antiiksele päikesejumalale, ainsale ja esimesele valgustajale. Sõnaga *sol* tähistatakse ka helivõnkeid, täpsemalt helivõngete kõrgust muusikas. Helivõngete märkimisel on *sol* alusastmiku viienda astme silbi nimetus ja *sol*-võti on viiuli- ehk noodivõti, millega määratletakse esimese oktaavi asukoht. Seega võib *sol*-i pidada meelte tajuvuste märgistamisel üheks olulisemaks märgiks. Ladina keelne *ipse* tähendab eesti keeli *ise*; *ego*. Sõnale *ego* antakse samas Ladina–Eesti sõnaraamatus vasteks *mina*. *Ego* kõrval on välja toodud ka sõna *egomet*, mille vasteks on *mina ise*. Sõna *solusipse* tuleks eelneva põhjal mõista kui *ainus mina ise* ehk siis *ego olemist eraldatuses*. Sõna *sollusipse* on aga kui *ego ühine, kooskõlastatud terviklik ühtsus*. Ladina–Eesti sõnaraamatust (Kleis jt 2002) leiab sõna *ipse* alt ka väljendi *nosce te ipsum – tunne ise ennast*.

Eesti keeles kasutatakse sõnu *mina*, *ego* ja *ise* olenevalt kontekstist ja olukorrast erinevalt. Kui *mina* osutab esimesele isikule ja on pigem kasutatav üldisemas plaanis ehk siis oma vaimset ja füüsilist olemust rõhutamata, siis *ego* mõiste on pigem psühholoogia valdkonda kuuluv. *Ego*-ga määratletakse psühholoogias isiksuse psüühilist aktiivsust, eneseteadvust, väärtusi ja hoiakuid (Eesti keele seletav sõnaraamat 2009). Fenomenoloogia kontekstis aga ei tuleks *ego* mõista mitte niivõrd psühholoogilises, vaid just ontoloogilises tähenduses. Ontoloogilises selles mõttes, et fenomenoloogias on *puhas ego* just see tõsikindel ja jääv alus iseene jaoks, mis olenemata olukorrast alati kohal olevana olemas on. Fenomenoloogia rajaja Husserl (1998: 145) kirjutab: „*Ego* ise on tõeline iseenda jaoks, pidevalt ilmnev ja jälgitav, *pidevalt ennast iseenele konstitueeriv, kui tõelist*“. Võttes aluseks Eesti keele seletava sõnaraamatu (2009), osutab sõna *ise* inimese sisemisele olemusele, tema minale.

Eelneva põhjal saab öelda, et sõnad: *mina*, *ego* ja *ise* on määratletavad kui isikulised asesõnad, mis osutavad ühele kindlale isikule, identiteedile, millega eristatakse ennast teistest. Kuigi antud sõnad ei sisalda iseendas märki *teisest*, ollakse nende sõnade tarvitamisel

siiski teisest kui iseendast eraldi seisvast objektiivsusest teadlik. Kui kindel aga saab olla selles *teises*, ehk siis minust enesest eraldi seisvas objektiivsuses? Tavaliselt päris kindel, sest on ju inimest maailma sündimisest alates õpetatud eristama, iseenda ja teiste vahel vahet tegema, vastandama. Seega, oma enese *mina* ja *teise* ehk siis välise maailma vaheline eraldatus on inimeseks sündinule loomumane, kuna on juba sünnijärgselt selle *teise* (vanemad, kasvatajad, õpetajad jne) poolt kaasa antud. Selline mõttekäik on igati loogiline ja mõistetav.

Esmapilgul probleemi siin ei olegi, sest sünnijärgselt n-õ teise järgi käimine on inimesele kui ühele looduses elavale liigile evolutsioonilise olemisvõitluse kohaselt ellujäämiseks igati vajalik, sealjuures loomupärane. Loomupäraselt omane on seegi, et teistelt, s.t kodust, lasteaiast, koolist jne, omandatud teadmiste põhjal kujuneb välja maailm, mis on meeltega kontrollitav ja kogetav. Selline maailm on inimese ratsionaalselt mõtlema mõistuse jaoks kehtiv ka loogiliselt. Inimese jaoks on meeltega kogetav väline maailm sellisel viisil alati kohal ja olemas. Olemas just kui iseenesest, ka siis, kui sellest ei mõtelda, kui sellele tähelepanu ei pöörata. Väline, füüsiliselt eksisteeriv maailm tundub seega igati tõe- ja korrapärane.

Kui aga hakata täpsemalt välise ja füüsilise, meeltega tunnetatava maailma üle järele mõtlema, kuidas see füüsiline n-õ maakera minu ja teiste inimestega tegelikult ikkagi universumis koos püsida saab, võib tekkida probleem. Probleem just selles, kas senini omandatud teadmised meeleliselt tunnetatava maailma kohta on ikkagi tõesed või on olemas veel midagi sellist, mida ei teata. Kui esimesel pilgul tundub viga olema just selles välises teises, mille või kelle kaudu probleem nähtavale ilmub, siis pärast lühikest järelemõtlemist hakkab tähelepanelik pilk iseenese poole pöörduma. Algul välise teise ja minu vahelistele suhetele ja seostele, seejärel iseendale. Algab eneseanalüüs.

Enne veel, kui alustatakse põhjaliku eneseanalüüsiga, võib aga tekkida olukord, kus senini kindlalt püsinud ja loomulikuna tundunud füüsiline maailm hakkab oma mõtet kaotama. Kaheldakse kõiges, isegi iseenda füüsilises kehas, sest ei ole ühtegi tõsikindlat alust, mis selgitaks ning kinnitaks ratsionaalselt mõtlema mõistuse jaoks piisavalt tõeselt materia kui füüsilise aine olemust ja tekkimist. Samuti ei leita ühtegi loogiliselt kehtivat teooriat sellest, kuidas tekkis kõige esimene, kuidas olemasolev alguse sai. Kahtlus süveneb veelgi, sest mõtlemises ei ole enam midagi sellist tõsikindlat, mis kehtiks igas olukorras, millest oleks võimalik kinni haarata, millele toetuda. Küsimused mis, miks ja kuidas tegelikult ikkagi on, jäävad vastuseta. Tekib kaos. Kogu meeltega tunnetatavat välist objektiivsust hakatakse samastama iseendaga ja oma kogemustega. Tekib arvamus, et kogu väline füüsiline maailm,

sealhulgas teised inimesed ja oma enese keha ei ole miski muu kui meelete ja ettekujutus. Olemasolevat tegelikkust hakatakse kujutlema sisemaailma peegeldusena. Mõtlemises tekib solipsismioht.

Meeleelundid ei ole enam välise informatsiooni vastuvõtjad, vaid mind ennast, minu enese olemist ja suhtumist peegeldavad instrumendid. Nende kaudu ilmub nähtavale ja kuuldavale minu enese tegelik olemus. Välist, füüsilist ja objektiivset maailma sellises olukorras enam ei eksisteeri. Kuna kogu olemasolevat peetakse nüüd juba vaimusünnitiseks ja meeltega tajutavat samastatakse omaenese kogemusega, siis kogu väline ilmneb mitte enam objektiivsena, vaid subjektiivsena. Olemasolevat tegelikkust hakatakse pidama iseenesest ehk siis subjektist tulenevaks, sest ka iseennast samastatakse subjektiga.

Eesti Entsüklopeedias (1995) seletatakse solipsismi seisukohana, mille järgi eksisteerib vaid mõtlev subjekt ja objektiivne maailm on üksnes tema teadvuses. Võõrsõnade leksikonis (Vääri jt: 2012) kirjeldatakse solipsismi filosoofilise seisukohana, kus olemas olen vaid mina ja kõik muu on üksnes minu tajumused, s.t tunnetada saab vaid iseennast ja oma tajumusi. Uue filosoofia entsüklopeedia (Lektorski 2010: 594) kohaselt on solipsism selline filosoofiline positsioon, mis nõustub vaieldamatult sellega, et tegelikkuse andmed ilmnevad vaid oma isiklikust subjektiivsest kogemusest, oma individuaalse teadvuse andmetest, aga kõik, mis loetakse olemuslikult sellest sõltumatuks (teised inimesed, teadvuse väline füüsiliste asjade maailm, kehalisus) on tegelikkuses kõigest üks osake sellest kogemusest.

Ülemaailmses filosoofia entsüklopeedias selgitatakse, et solipsism on teoreetiline hoiak, selline n-ö prismat läbiv peegeldus, kus kogu maailma nähakse (mina) teadvuse tootena, sellise ainuühesena, mis on antud kahtlematult igal ajal siin ja praegu. Solipsismile analoogset mõttekonstruktsiooni on filosoofias käsitletud läbi aegade. Vaatamata sellele, et juba antiigis tulid skeptikud välja samalaadse programmiga, võib solipsismi teema kanda üksnes uusaega – pärast Descartes'i mõtisklusi tõrjuda radikaalselt välja oma minast kogu kaheldavus. Selle tulemusel kistakse üheaegselt lahti kõik seosed maailmaga, tõstes sealjuures esile väljendusnõudluse just oma minale – rajades olemise ainult enesemõeldavusele, ehitades nii üles maailma kogemust kui täielikult kaheldamatut. Selline üleminekuline lähenemine järgib suuremalt jaolt teoreetilist tunnetust. (Maiboroda 2001: 972)

Küsimusele, mis on solipsism, saab eelneva põhjal vastata, et solipsism on minast lähtuv tunnetusteoreetiline objektiivsust välistav subjektitsentriline mõttekonstruktsioon.

1.2. Klassikalise solipsismi probleemid

Traditsiooniliselt eksisteerib kaks arusaama solipsismist. Esimene seisneb väites, et ainuüksi need kvaliteedid on reaalsed, mis minu isiklikus kogemuses veenavad ja kinnitavad mind, kellele see kogemus kuulub. Teine arusaam nõustub sellega, et isegi peale seda, kui minu isiklik kogemus ilmneb täiesti kahtlematult, ei eksisteeri selles mind, sest Mina kogemuse kandjana ei ole seesama, kui kõik elemendid sellest kogemusest kokku (Lektorski 2010: 594).

Klassikalise solipsismi probleemid on küll teoreetilised mõttekonstruktsioonid, kuid puudutavad siiski ka inimese isiklikku tunnetust. Klassikalise solipsismi probleemid tulenevad eelkõige eristamatusest ja samastamisest, välise maailma (objektiivsuse) eraldamatuse tõestamatusest minu enese (subjekti) jaoks, sest välist ei vaadelda mitte objektiivsena, vaid iseenesest (iseendast) ilmneva subjektiivsusest. Just selline subjektitsentriline vaade ei võimalda eristada objektiivsust subjektiivsusest. Küsimusest, kas ja kuidas on võimalik tõestada *teist* ehk siis välist objektiivsust ja selle eraldatust minust minu enese jaoks, saabki solipsismi probleemile lahenduse otsimine alguse.

Solipsismi idee ja lähtepunkt väljenduvadki eelkõige loogikas, mis põhineb subjektitsentrilisel hoiakul. Selline hoiak võeti uusaegses lääne filosoofias kasutusele pärast Descartes'i (tema käsitus subjektiivsusest, tunnetusteooriast, Minast suure algustähega). Kuid selline hoiak, milles on koos nii ilmselged vastuolulised positsioonid, nagu faktiline igapäevane argine mõtlemine ja postulaadid teadusest ning teaduslikust tunnetusest, ei luba enamikul filosoofidest hoida kinni sellisest subjektitsentrilisest hoiakust ega tegeleda solipsistliku vaimu välja toomisega. Descartes rajas oma töödes teesi just sellele, mis üksnes silmnähtavalt tõesena ja kindlana ilmnes. Tees: „Mina mõtlen, järelkult olen“ oli Descartes'il abiks ontoloogilisele Jumala tõestusele, sest see võimaldas tal kinnitada sellise Jumala olemasolu, kes ei võinud olla petis, kuna garanteeris reaalse välise maailma ja ka teised inimesed (Lektorski 2010: 594).

Nii tõusiski Jumala mõiste kõrval transtsendentaalses filosoofias metafüüsiliste väidete tõestamisel esile esimese isiku ehk siis mina roll. Seega võib pidada üheks olulisemaks transtsendentaal-filosoofiliseks autoriks ja klassikalise solipsismi probleemi valgustajaks uusaegses lääne filosoofias kahtlematult Descartes'i, sest tema ehitas oma mõtisklused teadlikult üles just esimese isiku ehk siis mina vormis. Mina vormis esitlus võimaldas tal kaitsta nii ideed iseene mõtlemisest, selle olemasolust, samuti seda, et vaid iseenda mõtlemisest (vaimust) on võimalik esile tuua teisi ideid (Friedenthal 2014: 11).

Descartes'i Jumala idee oli idee kõige täiuslikumast olendist. Jumala tõestuse juurde asus Descartes aga alles pärast seda, kui oli põhjendanud tavateadmiste puudulikkust ning kahtlemise kui meetodilise printsiibi vajadust. Ta kirjutas, et kui me ka kõiges kahtleme, peame oma teadvust analüüsides leidma sellised printsiibid, mis on antud meile selgelt hinges kaasa sündinuna, näiteks arvu mõiste. Meetodilise printsiibi rõhutamisel oli äärmiselt suur tähtsus filosoofilise vabaduse kujunemisele 17. sajandil, sest see andis loodusteadlastele ja filosoofidele vabad käed teha teaduslikku uurimistööd ilma kiriku vahele segamiseta, kuid ainult seniks, kuni nad ei tunginud usufääri. Kuidas aga keha ja hing teineteist vastastikku täpselt mõjutavad, on olnud oluliseks psühholoogiliseks probleemiks järgnevatele filosoofide põlvkondadele (Tering 1996: 23-25).

Dualistliku arusaama kohaselt on füüsiline keha oma loomult jaotatav, vaim aga jagamatu tervik (Descartes 2014: 106). Descartes muutis sel viisil vaimu ja füüsilise kaheks erinevaks, kuid teineteist vastastikku mõjutavaks substantsiks. Kuid ta ei piirdunud muutustega mitte ainult mõnes konkreetses kategoorias, vaid kujundas programmi, mis pidi täielikult asendama senise filosoofia (Friedenthal 2014: 25). Skeptitsismiga dualismi väljatoomine näitas meetodilise printsiibi vajalikkust ja seda just teaduses. „Meditatsioonidega“ aga juhtis Descartes tähelepanu teadustelt Minale ja mõtlemisele. Descartes'i kuulus juhtlause, *cogito ergo sum – mõtlen, järelkult olen*, ilmus esimest korda prantsuskeelses „Arutluses meetodist“, kuid hiljem „Meditatsioonides“ ta seda skeptilistel kaalutlustel täpselt samuti siiski ei sõnastanud (Friedenthal 2014: 17-18).

Teiseks tuntumaks solipsismi väljatoojaks uusaegses filosoofias on George Berkeley, seda eelkõige füüsilise maailma mittetõestavuse seisukohast, sest tema järgi ei saanud endast väljaspool asuvat füüsilist olemasolu mitte kuidagi adekvaatselt tõestada. Selliselt võib Berkeleyt pidada üheks dualismi mittetõestatavuse kindlameelseimaks kinnitajaks. Berkeley oma kirjatöodes juhtis tähelepanu ka kõnekeelt puudutavatele probleemidele. Usaldada sai üksnes kogemust, mitte aga kõnekeelt, sest keel toob ilmsiks ka vasturääkivuse iseendale, iseenele vasturääkivus on aga mõttetus. Seega, et usaldada suvalist abstraktset ideed või abstraktset ideed näiteks millegi olemasolu kohta, tuleb proovida seda kogeda enesevaatluse abil (Berman 2000: 10). Berkeley filosoofia keskseks mõisteks oli idee. Ideeks nimetas ta ka kõiki meelelisi objekte, mis olid vahetult tajutavateks asjadeks. Mateeriat kui sellist Berkeley järgi aga adekvaatselt tõestada ei saanudki, sest olla tähendas tajuda – *esse est percipi*. Paljude loogikute sõnul oli *esse est percipi* sünnitatud solipsismist ning viis halastamatult selle juurde tagasi, sest leiti, et eristamise asemel samastas Berkeley tajumise mõiste olemisega (Böhrovski 1972: 43).

Kokkuvõtteks on klassikalise solipsismi probleemid mina kogemusest tulenevad teoreetilised mõttekonstruktsioonid, mis toovad mõtlemises välja eristamatuse ja samastamise. Mina samastamine subjektiga ehk siis subjektitsentrilisus ei võimalda objektiivse maailma võimalikkust, sest kogu olemasolevat tajutakse subjektiivsena. Kui uusaegses filosoofias töid Descartes'i meditatsioonid nähtavale probleemse dualismi ja Berkeley kirjatööd solipsismi, siis mõni sajand hiljem leidis fenomenoloogia rajaja Husserl nii Descartes'i solipsistlikust filosoferimise uudsusest kui ka Berkeley dualismi mittetõestavuse printsiipidest just võimaluse dualismist ja solipsismist väljumiseks. Väljumise teed aga ei rajanud Husserl fenomenoloogias mitte dualismi ega solipsismi eitamisele, vaid nende ja nende põhjuseks oleva ego teadvustamisele. Kuidas see täpsemalt toimus, sellest lähemalt töö järgmistes osades.

1.3. Solipsismi erinevad käsitlused. Metoodiline ja metafüüsiline solipsism.

Solipsismi käsitledes tuleks eristada metoodilist solipsismi metafüüsilisest solipsismist. Kui metoodiliseks solipsismiks saab nimetada teadlikult sisse võetud mina positsiooni, milles teist ei välistata, vaid pigem sellega ei tegelda, siis metafüüsiline solipsism on juba konkreetselt teist välistav. Metoodilise käsitluse aluseks ja ka erinevuseks metafüüsilisest solipsismist on kas juba välja töötatud või välja töötatav meetod, teatud kindlal viisil (loogiliselt) korrastatud mõttestruktuur. Metafüüsiline solipsism aga väidab, et eksisteerivad vaid mina ja minu ideed (Hutcheson 1981:166). Metafüüsiline solipsism tegeleb selle kõige esmasema, tõsikindlalt võetava aluse leidmisega, kusjuures tähelepanu on suunatud küll n-õ esmasele, Minale suure algustähega ehk siis iseenesele, oma egole, kuid samas püütakse seda kõige esmast, alumisimat ja tõesemat leida just seda teist välistades. Põhimõte seisneb selles, et tõene saab olla vaid üks ja ainus ehk siis muutumatu, mitte aga mitmed ja paljud ehk siis muutuvad, sest kui tõde oleks mitmetine ja muutuv, tekitaks see skeptitsismi ning ei oleks enam tõesena võetav.

Descartes tõi skeptitsismiga välja solipsismi metoodilise funktsiooni, selle positiivse rolli teadmiste mitmeastmelises protsessis. Ta näitas kahtlemise meetodiga veenvalt, et solipsism on loogika lõppu viiv äärmuslikkus, selline eriline teoreetiline positsioon eksperimentaalselt teostatavas mõtlemise protsessis, mis juhindus transtsendentaalsusest, mitte aga teadvuse loomulikust hoiakust (Semenov 2012: 333).

Solipsismi käsitlemisel on oluline eristada filosoofilist solipsismi käsitlust psühholoogilisest solipsismist. Kui filosoofiline käsitlus on teoreetiline ja selle alla saab paigutada läbi ajaloo erinevaid teooriaid mina teadvusest ja mõtlemisest, n-ö ideid kategooriast *teadvus, Mina ja maailm, objektiivne ja subjektiivne* jne, siis psühholoogiline solipsism on pigem psüühika seisund, tunnetuslik ja kogemuslik indiviidi jaoks, ehk siis psüühikalise inimese veel teadvustamata teadvuse seisund. Sellise inimese jaoks solipsismi sõna otseses mõttes solipsismina ei eksisteeri, sest tema ei tea solipsismi mõistest veel midagi.

Klassikalise solipsismi käsitlusest tuleks eristada solipsismi meetodilist käsitlust fenomenoloogias. Etteruttavalt tuleb siinkohal välja tuua, et solipsismi ei saa fenomenoloogias metafüüsilises mõttes eksisteerida, sest fenomenoloogias on, olgugi et sulgudes, maailm ikkagi olemas, metafüüsiline solipsism aga välistab täielikult välise maailma ja teised. Husserli rajatud fenomenoloogia kontekstis ei saa aga jätta rääkimata solipsismist, sest võib arvata, et fenomenoloogiaga püüdis Husserl pakkuda lahendust ühtlasi ka solipsismi probleemile. Oma töödes suunas Husserl põhilise kriitika Descartes'ile, sest just tema alustas samme metafüüsilise solipsismi metodiseerimise suunas. Kuid enne veel kui eristada filosoofias klassikalise solipsismi käsitlust solipsismi meetodilisest käsitlusest fenomenoloogias vaatame üle filosoofia ja fenomenoloogia mõistete erinevused.

Filosoofia – kreeka keelest tõlgituna tarkuse armastus, tähendab erilist maailma tunnetuse vormi, välja töötatud teadmiste süsteemi, fundamentaalseid printsiipe ja inimese olemise aluseid, kõige enam ühist inimlikku olemust iseloomustavat suhtumist loodusesse, ühiskondlikku ja vaimset elu ühes tema põhiväljendustega. Filosoofia püüab ratsionaalsete vahenditega rajada piiritletavat üldühist maailmapilti ja inimese kohta selles, eristades samas mütolooilist maailmavaadet religioosest, opereerides nii ka usu ja fantastika maailmas. Filosoofia baseerub teoreetilistel meetoditel tegelikkuse mõistmisest, kasutades erilisi loogilisi ja gnoseoloogilisi kriteeriume oma aluste põhjendamisel. Filosoofiline maailmatunnetus on hädavajalik põhistamiseks sotsiaalse elu dünaamikat ja dikteerib reaalsel vajadust otsida uusi maailmavaatelisi orientiire ja mõtteid (Stepin 2001: 1127).

Mõiste fenomenoloogia tähistab tänapäeva filosoofias eelkõige meetodit ja ühte võimalikku epistemoloogilist strateegiat. Fenomenoloogia pealesanne on puhta teadvuse struktuuri uurimine, teadvuse kui sellise fenomenide (nähtumuste) täpne analüüs. (Viik 2009: 215).

Husserlil on teadvuse ülesehitus seotud kahe poolusega, mina-poolusega ja fenomeniga (esemega). See võimaldab tal nihutada tähelepanu raskuspunkti maailmalt mina-poolusele, mis omakorda võimaldab hoiduda midagi ütlemast maailma kohta (Matjus 1993: 1592). See on kui teadlik otsustusest hoidumine kogu olemasoleva kohta. Kuigi Husserl solipsismi

mõistest ja selle käsitlemisest fenomenoloogias hoidus, tõi ta „Kartesiaanlikes meditatsioonides“ solipsismi mõiste mõnel korral sisse. Solipsismi seostas Husserl eelkõige egoloogiaga. Egoloogia, mis on Husserlil mõnes kirjakohtas samastatud ka fenomenoloogiaga, on piiratud just solipsismist. Pariisi ettekannetes 1929. aastal kirjutas Husserl (1993: 1423): „Järjestuselt oleks filosoofilistest distsipliinidest iseendast esimene *solipsistlikult* piiratud egoloogia, siis alles laienduses intersubjektiivne fenomenoloogia [...]“. Fenomenoloogia kontekstis ei ole seega solipsism enam mitte niivõrd psüühikalise inimese veel teadvustamata teadvuse seisund, vaid juba meetodiline – teadlikult sissevõetav hoiak. Husserli järgi võib solipsismi fenomenoloogias mõtestada kui teadliku ego teadvustatud positsiooni, mis võimaldab tal leida enda ainsa apodiktiliselt tõsikindla olevana, sest ta otsib apodiktiliselt tõsikindlaid teid, millel objektiivne välisus laseb endal avaneda puhtas sisesuses (Husserl 1993: 1391). Seega saame kõnelda meetodilisest solipsismist fenomenoloogias kui intersubjektiivsuse alusest.

Husserli fenomenoloogiat uuriv filosoof Drummond (2010: 193) käsitleb solipsismi kui vaadet, kus kogiteerivat agentit saab ära tunda ainult läbi tema enese seisundite, isolatsioonis kõigest muust, mis võib eksisteerida.

Taani filosoof Zahavi kirjutab solipsismi kohta, et kuigi on olemas teadvustamine minast ja minast lähtuva maailmavaate kohta, on sellest siiski võimatu tõendada kellelegi teisele omast subjektiivsust. Solipsismi probleemi veelgi täpsemalt lahates selgitab Zahavi, et kui intentsionaal- konstitutiivse analüüsi eesmärgiks on uurida maailma antust just minu jaoks, siis kuidas olekski võimalik seda maailma mõtestada kellegi teise jaoks, ja enamgi veel, kirjeldamata enda seisukohast seda, kuidas võõras ise teiste jaoks on või siis teised selle võõra jaoks üldse olla saaksid. Kui kõnelda kellestki teisest, siis on evidentne, et räägitakse üksnes enda antusest, aga kui soovitakse siiski enamat, tekib kohe probleem, sest teine on alati rohkemat kui minust endast antu (Zahavi 2003: 109-110).

Husserlile on süüks pandud seda, et tema fenomenoloogia on solipsistlik, Husserl ise ei nõustunud sellega, et tema rajatud õpetust peeti solipsistlikuks. Kuigi 1930. aastal Husserl justkui tunnistas solipsismi fenomenoloogias, aga seda üksnes selles mõttes, et solipsismi saab ette heita mitte fenomenoloogiale vaid selle esituse ebatäiuslikkusele. Ta selgitas „Ideed I“ järelsõnas, et transtsendentaalse solipsismi probleem tuleb küll esile suhestatuses maailmaga minu jaoks, mis kehtib kui objektiivne maailm, koos teiste subjektidega, kes omavad kehtivust minu jaoks, kuid see on vaid üks moodus kognitiivse objektiivsuse võimalikust probleemist kui vajalikust sisevaatest, mille probleemi tähendus viib tagasi egoni, mis eksisteerib iseeneses ja iseene jaoks. Ego kui eeldus kõigile teadmistele maailmast ei

saa aga jääda ise eelduseks kui maailmaliselt olev, seega tuleb ta tuua fenomenoloogilise reduktsiooniga transtsendentaalsesse puhtusesse, seda läbi *epoché*, võttes arvesse maailma olemist mina jaoks (Husserl 2009: 150).

Kuigi Husserl tõrjub solipsismi, kõneleb ta sellest fenomenoloogias metoodilisel eesmärgil kui filosoofilesest alamastmest, mis võimaldab tal anda transtsendentaalse intersubjektiivsuse prolemaatikale aluse (Husserl:1998: 92).

Eelneva põhjal saab väita, et fenomenoloogilises filosoofias on solipsism metoodiline, teadlikult sissevõetav hoiak, eelduseks transtsendentaalse intersubjektiivsuse problemaatikale.

2. Fenomenoloogiline reduktsioon

2.1. Mis on fenomenoloogia?

17. sajandil, pärast Descartes'i õpetust kehast ja vaimust, hakkas filosoofiast välja kasvama teadus nimega psühholoogia. Kuni 19. sajandini kuulus psühholoogia filosoofia valdkonda, kuid teadvuse ja selle sisude uurimisega sai psühholoogiast 19. sajandi teisel poolel iseseisev empiiriline teadusharu. Psühholoogia kiire areng ohustas Husserli arvates aga filosoofia algpositsiooni teadustes. Kui filosoofia oli senini suutnud tõestada olemasolevat maailmakorda erinevate ontoloogiliste teooriate põhjal, siis Descartes'i skeptitsistlik dualism ja hilisemad teadvuse uuringud viisid selleni, et inimesele omast maailmakogemust hakati psühholoogias põhjendama teadvuse sees toimuvate protsessidega. Teadustes algpositsiooni säilitamiseks oli filosoofiale tarvilik leida üks ja ühene, kõikidele teadustele, ka psühholoogiale aluseks sobilik uus ontoloogiline teooria.

Artiklis „Filosoofia kui range teadus“ kirjutas Husserl (2005: 187), et filosoofia range teadusena ei ole siiani suutnud rahuldada vaid üht epohhi oma arengus, nimelt seisneb asi selles, et see suunda andev, kuid samas vastandlik ja mitmekülgne filosoofia on läbi ajaloo välja arendanud olemise tunnuseid, jätkates samas nende taaselustamist kuni käesoleva ajani. Ehk siis see, kuidas senini oldi põhjendatud kogu olemasolevat (senine ontoloogia), 19.-20. sajandil inimeste maailmapildi ja mõtlemisega kokku enam ei sobinud. „Me lähtume loomulikust positsioonist, maailmast, mis seisab meie ees, teadvusest, mis kujutab iseenesest küll psühholoogilist kogemust, – kuid meil tuleb hakata avastama uut olemise ala.“ kirjutas Husserl (Ideed: 21).

Husserli uue olemise ala avastamine ulatus antiikfilosoofiasse ja puudutas Platonit. Antiigis oldi põhjendatud olemasolevat erinevate maailmade kaudu, selline maailmade paljusus aga 20. sajandisse ei sobinud. Vaja oli leida mõistlikum ja loogilisem selgitus. Husserl (Ideed: 59) kirjutas: „Nii, *hädavajalikud* on uued terminid – just selleks, et vabastada mängulaud ohtlikest mittemõistmistest“. Lisaks uutele terminitele tuli Husserlil leida ka kasutusviis – meetod, mis

oma olemuselt oleks täiesti uus. Tema uus, juba ühtselt välja töötatud süsteemse õpetuse eessõna algas sõnadega:

Puhas fenomenoloogia, see tee, mida me siin otsime, on erakordne positsioon, suhestumisega kõikidesse teistesse teadustesse, iseloomustagem seda ettekavatsusega näidata tema rolli fundamentaal-filosoofilise teadusena – see teadus on olemuslikult uus, oma printsiipiaalse jõulisusega on see iseenesest kaugel loomulikust mõtlemisest, ja selleks meie päevad kujutlust arendavad. Ta nimetab enese teaduseks „fenomenist“. Teised, kõik juba ammustest aegadest tuntud teadused suhestuvad samuti fenomeniga. Nii võib kuulda, et psühholoogiaks nimetatakse teadust psüühikast, loodusteadusteks – teadusi füüsilistest „ilmingutest“, ehk siis samuti fenomenidest; täpselt samuti kõneldakse ajaloos vahel ajaloolistest, ühiskonnateadustes ühiskondlikest fenomenidest; analoogne on see kõikide reaalsustest teaduste jaoks [...] (Ideed: 19).

Sõna fenomen tuleb vanakreekakeelsest sõnast *phainomenon* ja tähendab nähtavale ilmuv. Fenomeni mõistega väljendatakse filosoofias teadvuse vahetult kogetavat, nähtumuslikku sisu. Fenomeni esmasusest lähtuvaid ilminguid käsitletakse filosoofias fenomenoloogilise meetodina. Fenomenoloogilise meetodi lähtekoht on alati konkreetse kogemuse analüüs, uurides subjektiivseid intentsionaalseid objekte, uurime me asju endid. Selles mõttes viib fenomenoloogiline meetod meid asjade endi juurde tagasi (Viik 2009: 218).

Fenomeni terminit on erinevad filosoofid läbi ajaloo kasutatud eelkõige kogemusliku teadmise kirjeldamisel. Fenomeni vaadeldakse ka kui tõelise teadmise tundma õppimise vahendit. Platoni ja platonistide jaoks kujutas fenomenaalne maailm eelkõige tagasipeegeldust mõeldavast ideede maailmast või siis peegeldust sellisest olemusest, mis tõi enesega kaasa fenomeni väärtuste vastupidise tõlgenduse. Sellest tulenevalt ilmneb fenomen ideedes, mille mõte ei ole üksnes näivuses, vaid pigem just sellistes, mis avavad positiivsete ilmingutena olemist (Mihhailov 2010: 174).

Uusaegses filosoofias (Berkeley ja Hume), aga ka klassikalises saksa filosoofias, esitleb fenomeni ilming olemist, mis teenib usalduslikult kajastavat ideed. Kanti jaoks oli fenomen igasugune konstitueeritud transtsendentaalse mina objekt. Brentano jaoks mängis fenomen olulist rolli just inimese teadvuse uurimisel, kuid laiemas mõttes nõustus Brentano ka sellega, et fenomen tähistas kõike, mis võis saada teadusliku uurimise objektiks. Selles mõttes tuli aga eristada n-õ sisemisi ehk siis psüühilisi fenomene välistest, füüsilistest fenomenidest. Psüühiliste fenomenide spetsiifika määras just neile ainuomane sisemise intentsionaalsuse olemasolu. Selline arusaam andis tõuke ka Husserlile, kelle jaoks sai fenomenist võti kogu tema hilisemale õpetusele – fenomenoloogiale. Husserl laiendas fenomenoloogiaga kogu senist traditsioonilist arusaama fenomenist (Mihhailov 2010: 174-175).

Fenomenoloogia tähendabki kõige otsesemas mõttes õpetust fenomenist, tema olemusest. Husserl (Ideed: 22) kirjutas: „Meie fenomenoloogiast saab olemuse õpetus mitte reaalsest, vaid olemuse õpetus transtsendentaalsetest redutseeritavatest fenomenidest”. Husserli jaoks oli fenomenoloogia üldine õpetus olemusest [Wesenlehre], selline, mis siseneb teadustesse teadvuse enese olemusest (Husserl 2006: 44). Puhas teadmine pidi olema aga eelarvamusteta, samas küll korrelatsioonis mõtlemisega ja loogiliselt tõestatav, kuid siiski mitte empiiriline ega empiiriast tuletatav, sest vastasel korral ei oleks see enam puhas, vaid arvamuslim. Husserl tõi õpetusse sisse *intentsionaalsuse* ja *situatsiooni* mõisted ning viis need kooskõlla olukorraga, sest üksnes nii osutus tal võimalikuks seletada *vaimseid* (psühholoogilisi) *protsesse* [Erlebnisse] sisaldavat *teadvust* [Bewusstsein] (Moran, Cohen 2012: 69). Korrelatsiooni uurimisest, mis kasvas välja psühholoogismi kriitikast, oligi võimalik Husserlil välja töötada uus meetod konkreetsete tõendite põhjal, mis võimaldas tal käsitleda filosoofiat range teadusena (Held 2003: 10). Selle uue meetodi vastandas ta psühholoogiale ja nimetas fenomenoloogiaks. Ta kirjutas:

Psühholoogia – see on kogemuse teadus. [...] 1. See on teadus *faktidest* [...]. 2. See on teadus *reaalsusest*. [...] Seevastu aga *puhas või transtsendentaalne fenomenoloogia* saab oma *põhjenduse mitte nii nagu faktiteadused, vaid kui teadus olemusest* (kui „eideetiline“ teadus), kui teadus, mis kavatses konstateerida erakordset „teadmist olemusest“ – *mitte mingeid "fakte"* (Ideed:21-22).

Husserl võttis ülesandeks koondada fenomenoloogiasse just need vajalikud ja kontrollitavad põhiohused ning eeldused, mis on ise eeldusteks positiivsetele (objektiivsetele, dogmaatilistele) teadustele (Zahavi 2003: 44). Eideetiline teadus on printsiipaalne sisselülitus mistahes tunnetusest tuletatud empiirilistele teadustele, sest iga faktiteadus (kogemustel põhinev teadus) on rajanud oma teoreetilise vundamenti just tema enese valdkonna omasele ontoloogiale (Ideed: 36, 37). „[...] teadused „positiivsete“ teadustena toetuvad aga alati millelegi etteantule, püsivad oma piires ega päri selle etteantu usaldusvääruse ja kandvuse järele. Seda tehes lakkaksid nad olemas „positiivsed“ teadused, väljuksid oma piiridest“ (Matjus 1993: 1576).

Husserli jaoks seisnes fenomenoloogia erilisus selles, et tema üldine eideetilisus haaras kõiki teadmise viise, samuti kõiki teadusi, ennekõike aga aspekte just sellest, mis on saadaval vahetult vaadeldavatena. Mõte ja tõde seisnesid selles, et kõik vahetult lähtuvad punktid ja kõik vahetud sammud võimalikest meetoditest on kantud fenomenist. Fenomenoloogiasse lülituvad ka kõik eideetilised teadmised, mis võivad otsustada kõige radikaalsemaid probleeme *võimalikkusest*, seoses mistahes andmetega kõikvõimalikest teadmistest ja teadustest. Sellisel viisil rakendatuna teeb fenomenoloogia läbi kõige viimase väljenduse, lõpliku arvamuskriitika mistahes teadustele, samas viib see läbi lõplikult välja selgitatud

mõtte *olemusest*, selle ainelisest printsibiibist ja ilmingust, selle meetodist. Saab arusaadavaks, et fenomenoloogia oleks kui salajane unistus kogu uusaja filosoofiast. (Ideed: 135)

Tänapäeval mõistetakse fenomenoloogia all eelkõige 20. sajandi lääne filosoofia suunda. Kuigi fenomenoloogia terminit kasutasid enne 20. sajandit oma teostes ka Kant ja Hegel, sai fenomenoloogia filosoofilise suunana tuntuks just tänu Husserlile, kes teostas laiahaardelist projekti fenomenoloogilisest filosoofiast. See projekt omas tähtsat rolli nii saksa kui ka prantsuse filosoofias, kuid levis 20. sajandi esimest poolest kuni keskpaigani laialdasemalt edasi. Sellised filosoofilised teosed nagu M. Scheler „Formalism eetikas ja materiaalne väärtuseetika”, M. Heidegger „Olemine ja aeg”, M. Merleau-Ponty „Taju fenomenoloogia” on ilmunud just fenomenoloogiliste uurimuste programmidenä. Fenomenoloogiliste motiivide efektiivsus ei ole orienteeritud üksnes fenomenoloogilise filosoofia raamidesse, vaid ulatub ka teistesse teadustesse, nii kirjandusteadusesse, sotsioloogiasse, eelkõige aga psühholoogiasse ja psühhiaatriasse. Sellest annavad tunnistust nii kaasaegsete, Husserli õpilaste ja ka eelnevalt elanud filosoofide fenomenoloogilised uuringud. (Filipoviš, Šparaga 2001: 1123)

Merleau-Ponty, üks enim Husserlist mõjutatud filosoofe, alustas oma põhiteose „Taju fenomenoloogia“ eessõnas arutlust just küsimusega: Mis on fenomenoloogia?. Talle näis imestusväärne see, et ka pool sajandit hiljem, pärast Husserli töid, vajas antud küsimus ikka veel lahendamist. Ta kirjutas:

Fenomenoloogia – see on uurimus olemustest ja kõik sellega kooskõlas olev on ühenduses probleemiga selgitada välja olemusi: näiteks olemusi tajumisest ja olemusi teadvusest. Kuid fenomenoloogia – see on ka filosoofia, mis paigutab olemuse eksistentsi ja siis loodab, et inimene ja maailm võivad arusaadavaks saada vaid lähtudes „faktilisusest“. See – trantsendentaalne filosoofia, selline, et aru saada loomuliku hoiaku alustest, hoides neid peatatud olekus, samuti on see filosoofia, selleks et maailm oleks alati „juba“ „siin“, kuni refleksideni, nagu mingi korraldamata kohalolek, ja kogu tema pingelisuus, järelkult, suunatud sellele, et võiks üles leida naiivse kontakti maailmaga, et võiks anda talle lõpuks filosoofia staatuse. (Merleau-Ponty 1999: 5)

Kokkuvõtteks saab öelda et fenomenoloogia on Husserli rajatud filosoofiline õpetus fenomenist, millest kasvas 20. sajandil välja iseseisev filosoofia suund.

2.2. Mis on reduktsioon?

Reduktsiooni mõiste on tänases filosoofias tuntud eelkõige seoses Husserli ja tema rajatud fenomenoloogiaga, kuid reduktsiooni mõiste ulatub läbi filosoofia ajaloo tagasi Antiik-Kreekasse, õhtumaise filosoofia algusesse. Reduktsiooni üheks peamiseks ülesandeks on

juhtida meid sellisesse n-õ uude olukorda, mis oleks äratuntav kõige esmase kogemusena. Ladina–Eesti sõnaraamatu (Kleis jt 2002) kohaselt tähendab reduktsioon kõige otsemas mõttes tagasi juhtimist, tagasi viimist, tagasi toomist. Samuti uuesti mingisugusesse seisundisse või olukorda viimist.

Reduktsioonid on eelkõige järgitavad just trantsendentiaal-filosoofide töödes. Sellest tulenevalt on ka võimalikud juhused, et nende tekstides sisalduv langeb kokku Husserli poolt formuleerituga. Kant, hiljem ka Husserl, näitasid veenvalt seda, et tunnetuse aluseks oleva otsing, s.t puhas subjektiivsus, hõlmab eneses trantsentalismi tähtsaimat eesmärki. Teiseks ka seda, et trantsendentaalne subjektiivsus ei saa olla avatud ilma reduktsioone ellu viimata. Uurimuslikult on trantsendentaalne reduktsioon leitav tunnetust põhistavana, ja just neil filosoofidel, kes on püüdnud saavutada puhasst subjektiivsust. (Semenov 2012: 125)

Sel viisil olid reduktsioonid läbi käidud ka Descartes'il, kuid Descartes ei käinud seda teed oma meetoodilise kahtlemise protsessis lõpuni, ta jõudis küll transtsendentaalse egoni, n-õ selle läveni, kuid ei teinud viimast otsustavat sammu sellesse sisenemiseks (Slinin 1998: 28). Husserl, oma järjekindlalt teostatava operatsiooni jaoks, läbis aga puhtale teadvusele jõudmiseks kaks redutseerimise etappi, teadvuse eraldatuse ja puhastumise (Semenova: 2014: 1128). Semenova (2014: 1128) järgi seisnes reduktsiooni olemus Husserli mõttes selles, et järjekindlalt juuritakse teadvusest välja loomulik hoiak ning kogu tähelepanu suunatakse teadvusele enesele, tema puhtale struktuurile, vabastades teadvusest nii kogu empiirilise.

Filosoofias mõistetakse fenomenoloogilise reduktsiooni all just Husserli poolt kirja pandud fenomenoloogilise filosoofia protseduuri, n-õ meeldetuletust Descarte'si radikaalsest kahtlemisest. Kui Descartes rajas oma filosoofia printsiibile *ego cogito ergo sum*, siis Husserli jaoks tähendas selline tagasipöördumine *cogito egole* pööret kogu senises filosoofias. Tagasipöördumine muutis filosoofia olemust, selle stiili, tehes nii radikaalse pöörde naiivsest objektivismist trantsendentaaalsesse subjektivismi. Descartes'i radikaalse kahtlemise tagajärjel ei kohusta tegelikult enam mitte miskit lugema teaduslikuks seni, kuni ei olda põhjendatud täieliku teadvusega kogu ilmingut, ehk siis, mitte miski ei saa olla tõendatud üksnes esialgses kogemuses, näivuses. Nii Descartes kui ka hiljem Husserl, seadsid üles küsimuse, kas nad suudavad näidata vahetult apodiktulist nähtust, esimest ilmnenemist, sellist, mis peab hädavajalikult eelnema igasugusele nähtusele. Ümbritseva maailma olemasolu aga ei saa väljendada sellist esialgset ilmnenemist, isegi mitte siis, kui maailm ise näib tunnetuslikuna, sest kui tunnista maailma reaalsust kui antust, on see ikkagi olemas vaid tänu meie enese tunnetuslikule tajumisele, meie teadvuse kaudu. Sellisel viisil, et on olemas vaid Mina, teadvus ja ego cogito, esitubki apodiktiline usaldamine, see on viimane pinnas otsustuse

jaoks, millisele peab olema rajatud radikaalne filosoofia. See teeb ilmsiks ja toob nähtavale just iseene, kui ainuma apodiktiliselt usaldatava oleva. (Semenova: 1128)

2.3. Reduktsioonid fenomenoloogias

Husserl võttis esmakordselt fenomenoloogilise reduktsiooni mõiste kasutusele 1907. aasta Göttingeni loengutes, kuid reduktsiooni kontseptsioon oli tal välja arendatud juba 1905. aastal (Moran, Cohen 2012: 273). Tõendeid selle kohta leiab 1905. aasta suvevaheajal kirjutatud käsikirjades, kus on kasutatud juba arusaadavalt ja korrektselt fenomenoloogilise reduktsiooni terminit (Motrošilova 2003: 44). Trükiis ilmus fenomenoloogiline reduktsioon välja töötatud kujul aga alles 1913. aastal „Ideed I“-s. Husserl nimetas reduktsiooni alustavaks meetodiks [Urmethode] ja määratles reduktsioone fenomenoloogias just fenomenide asetuse kohaselt (Motrošilova 2003: 249). Esimeseks tuli ta välja eideetilise reduktsiooniga, mis kohaldas psüühilise fenomeni olemusele:

Nõuetekohane reduktsioon – reduktsioon psühholoogilisest fenomenist kuni puhta „olemuseni“, ehk siis välisust otsustava mõttereduktsioon faktilistest („empiirilistest“) üldistustest kuni „olemuste“ üldistuseni – on *eideetiline reduktsioon*. Teiseks, *need fenomenid transtsendentaal-fenomenoloogiast saavad oma iseloomu irreaalsest kvaliteedist*. Muud reduktsioonid – spetsiifiliselt transtsendentaalsed – „puhastavad“ psühholoogilisi fenomene sellest, mis omistavad neile reaalsust, samas on ise lülitatud sellesse reaalsesse „maailma“. (Ideed: 22)

Fenomenoloogilise meetodiga jagas Husserl reduktsioonid kahe astme: eideetilise ja fenomenoloogilise ning kolme tee: kartesiaanliku, ontoloogilise ja psühholoogilise vahel. Kartesiaanlikuks on nimetatud esimest teed see tõttu, et Husserli jaoks oli Descartes esimene, kes otsustas selle tee ette võtta, selle nii öelda sillutada ja sellel ka liikuma hakata. Teist teed nimetatakse otoloogiliseks, sest sellel toimub suuna muutus ja pööre olevale. Psühholoogiline tee on aga oma nimetuse saanud sellest, et tegevuskohaks on psüühika ja liikumine toimub mööda fenomenoloogiat psühholoogial. (Motrošilova 2003: 253-262)

Reduktsioonid on Husserlil kasutusel erinevate nimetuste all. Ta nimetas reduktsioone fenomenidest lähtuvalt nii eideetiliseks, fenomenoloogiliseks kui ka transtsendentaalseks. Samuti kasutas ta transtsendentaal-fenomenoloogilise reduktsiooni mõistet. Kuna reduktsioonidega on vahetult seotud ka *epoché* mõiste, mida filosoofid reduktsioonide selgitamisel kasutavad, siis etteruttavalt olgu siinkohal öeldud, et *epoché* oli Husserlil reduktsiooni teel saavutatav hoiakute (loomuliku ja fenomenoloogilise) vaheline pöördepunkt, kus senised teadmised maailma kohta sulustatakse ja olemasolevat hakatakse nägema uues, st

fenomenoloogilises valguses. Kuidas Husserl selle pöördepunkti saavutas ja seejärel olemasolevaga suhestus, sellest lähemalt töö kolmandas osas.

Morani ja Coheni järgi on reduktsioonid, mida Husserl välja toob, kui positiivsed astmed, mis tuleb läbida, kui negatiivne moment on *epoché*-na aset leidnud. Loomuliku hoiaku juurde kuulub passiivne uskumus maailma olemasolust ning see on loomuliku hoiaku postulaat. Reduktsiooni ülesanne on selle teesi juurest eemale viimine ehk saada üle elu naiivsusest. Reduktsiooni eesmärgiks on ületada loomulik hoiak. Husserl kasutaski reduktsiooni mõistet kui tehnilist terminit, mille abil oli võimalik viidata protseduurile, mis paljastaks elava kogemuse noemaatilise struktuuri, siis kui läbi *epoché* on kõrvale jäetud loomulik hoiak ja eelarvamused on neutraliseeritud. Reduktsioonide idee seisnes selles, et see jätab järele üksnes puhta teadvuse. (Morani, Coheni 2012: 273-274)

Kriitikana töid Moran ja Cohen (2012: 274) aga välja, et Husserl ei teinud selget vahet erinevate astmete vahel: „Vahet tegemata kõneleb Husserl fenomenoloogilisest ja transtsendentaalsest reduktsioonist, nimetades neid kohati ka transtsendentaal-fenomenoloogiliseks reduktsiooniks“.

Drummondi järgi on aga transtsendentaalne reduktsioon teine termin fenomenoloogilise reduktsiooni jaoks, mis viib reflekteeriva agendi vahetult kogetavalt objektilt kogemuse endani. Kui teisendus keskendub *fenomenoloogilisele*, siis Drummondi järgi pööratakse tähelepanu fenomenile ehk objekti ilmnemisele. Kui aga teisendus on suunatud *transtsendentaalsele*, siis keskendutakse sellele subjektiivsusele, mille intentsionaalne tegevus toob mitte enam objekti, vaid objekti ilmnemise nähtavale. *Transtsendentaal-fenomenoloogilise reduktsiooni* väljendis aga sisaldub Drummondi kohaselt kogu Husserli metodoloogiline tehnika, mis pöörab reflekteeriva filosoofi tähelepanu transtsendentaalsele teadvusele, see tähendab tähelepanu pööratakse transtsendentaalsele subjektile, mis konstitueerib maailma küll kogetavana, kuid kogemuse enese jaoks on maailm olemas siiski vaid fenomenina (Drummond 2010: 207-208).

Drummond tõi välja ka selle, et fenomenoloogiline reduktsioon, mida Husserl mõnikord transtsendentaalseks või siis transtsendentaal-fenomenoloogiliseks reduktsiooniks nimetab, on meetoodiline vahend, mis tutvustab täpselt seda reflekteerivat hoiakut, milles reflekteeriva subjekti tähelepanu on juhitud tagasi vahetult kogetavalt objektilt kogemusele, millesse objekt on antud ja millele ta on korrelaat. Reduktsioon välistab Drummondi kohaselt filosoofi osaluse generaalteesi postuleerimises, mis iseloomustabki loomuliku hoiakut. Selline universaalne postuleerimine on jäetud kõrvale, mitte selleks, et eitada maailma eksistentsi,

vaid just selleks, et reflekteerida postuleerimist, mida tuleb veel uurida. Objektid, mille üle reflekteeritakse ning mida analüüsitakse, eeldatakse olevat olemas refleksioonis, aga nende staatus objektidena on muudetud selliseks, et neid vaadatakse ainult kui olemuse objekte kogemusest, milles neid on postuleeritud (Drummand 2010: 159-160).

Prechtli sõnul teadvustas Husserl raskusi oma mõttekäikudest ja selleks ta otsiski fenomenoloogilise reduktsiooni abil erinevaid teid raskuste ületamiseks. Transsendentaalse reduktsiooniga pööratakse tähelepanu just sellele, kuidas teadvus loob kogemuses objektiivsust. Idee tegelikkust konstitueerivast teadvusest oligi Husserli põhiline teema transsendentaalses fenomenoloogias. Prechtli järgi nõudis Husserl lugejatelt ka eideetilist reduktsiooni, sest Husserl tegeles mitte fakti, vaid olemisteadusega. Kuna aga Husserl apelleeris aprioorsele teadmisele, siis võttis ta appi matemaatika kui aprioorseid mõisteid sisaldava teaduse ning kasutas neid kui ideaalseid võimalusi *olemasolu* kirjeldamisel. Seda kirjeldamist on Prechtli nimetanud *husserlikuks teeks*, sest Husserli sooritus oli määrata kindlaks olemist kui eideetilist variatsiooni protsessi. Prechtli järgi on transsendentaalne reduktsioon Husserlil kvalitatiivselt kaugenev meetodiline samm. Transsendentaalne reduktsioon peab tagasi juhtima *puhta teadvuseni*, selliseni, mida ei kirjelda ette enam ükski empiiriline komponent. Kuigi motiiv selliseks konstruktsiooniks on ilmne, jääb arusaadavalt üles ikkagi küsimus, kuidas saavutada sellist *puhast teadvust* ja millist mõtet võib see üldse vastu võtta. Kuigi teed selle juurde iseloomustas Husserl *adekvaatse antuse* kriteeriumiga, jääb see kõik ikkagi Prechtli järgi üksnes mõtteeksperimentiks. (Prechtli 2008: 25-26)

Husserli jaoks oli reduktsioonidel, eelkõige aga just esimesel reduktsioonil, millega lülitatakse välja looduslik maailm ja sellega seotud teaduslikud distsipliinid, metodoloogiline tähendus, sest see võimaldas tal astuda uuele fenomenoloogilisele alale. Kokkuvõtvalt on fenomenoloogilise meetodi jaoks (hilisemas mõttes ka kogu transsendentaal-filosoofia uurimise jaoks üldiselt) erakordselt tähtis just süstemaatiline õpetus ühes kõikide fenomenoloogiliste reduktsioonidega, mida Husserl tematiseeris. Eksplitsiitne *sulgudesse viimise* sooritus omab eneses meetodilist funktsiooni, sest tuletab meile pidevalt meelde seda, mis nõuetekohaselt vastab olemise ja ilmnemise sfäärile, kulgedes samas printsiipiaalselt nende transsendentaal-fenomenoloogiliste piiride taha, mida on hädavajalik uurida just siinsamas. Nende mistahes eelduste juures, mis kuuluvad sellesse alasse mis on viidud sulgudesse, teenitakse tunnustatult mõeldavusvastasust, algupäraselt tõest metabaaasi. (Ideed: 132)

Viimaselt lülitatakse välja, s.t piiristatakse ka eideetiline transsendentne individuaalsus igas mõttes. Sellega avaldub iseenesest uus fundamentaalne moment. Kui ollakse juba lahti

lasknud omaenese kalduvustest olemust psühholoogiseerida ja kogu olemise suhtest, siis seisab ees järgmine suur samm, mis ei tulene enam mitte lihtsalt esimesest, vaid nimelt on siis hädavajalik õppida tundma ja järjepidevalt juhtida kõikjalt tulenevaid tagajärjelisi erinevusi immanentsest ja transtsendentsest olemusest, nii nagu seda oli formuleeritud. Ühelt poolt ongi olemus tekitatud sellest samast teadvusest, teiselt poolt aga on olemus individuaalne sündmus, teadvuse transtsendentne suhtelisus, ehk siis selline olemus, mis väljendab iseenesest moodustuvat teadvust. Nii näiteks konstrueeritakse teadvuse läbi meeltega vahendatud ilmingut. (Ideed: 133)

Kokkuvõtteks võib öelda, et fenomenoloogia põhistruktuur on Husserlil rajatud reduktsioonidele. Samas on need erinevad reduktsioonid fenomenoloogias tööriistadeks iseenese ja iseenesest ilmneva tundma õppimiseks, teadvuse uurimiseks ja mõtlemise korrastamiseks. Reduktsioonide nimede ehk astmete sage vahetus ehk muutus oli Husserli seisukohast teatud mõttes õigustatud, sest Husserl tegeles süstemaatilise olemise kirjeldamisega, mis teatavasti oleneb just antud olukorrast, kuid samas on see antud olukord igal momendil uus. Olukord ajalises mõttes on küll muutuv ning vahetuv, kuid terminoloogilises mõttes siiski üks ja üheselt mõistetav. Eelnevalt reduktsioonide loost võib aga tekkida veel üks ja väga oluline küsimus: kas selle jaoks, kes neid reduktsioone tajub, teadvustab ja iseenesest läbi viib, ei muutu kõik, mis on, sealhulgas teised inimesed ja ta ise, oma enese mina reflektiooni objektiks, *mina tooteks* ja ei millekski enamaks?

Matjuse järgi on sellises olukorras tegemist ilmselge probleemiga, mis sarnaneb maailma *objektiivsuse* omaga ja seda probleemi lahendabki Husserl oma õpetuses transtsendentaal-fenomenoloogilise reduktsiooniga. Matjuse järgi tähendab transtsendentaal-fenomenoloogiline reduktsioon esiteks kõige taandamist minale nii, et säilib üksnes kõike sisaldav mina. Teiseks aga taandatakse see eelnev, kõike sisaldav mina veel omakorda enese minale, nii et see kõik, mis *mina kõike sisaldavana* tähendas, kaob, ning tulemusena jääb alles üksnes *mina*, nüüd juba täiesti puhtana. See tähendab kõikide teiste intentsionaalsuste välistamist nii, et järele jääb ainult iseenese intentsionaalsuse kogum ehk ego jääk, mida Husserl nimetab primordiaalsfääriks. (Matjus 1993: 1595)

Primordiaalsfäär on ala, kuhu redutseeritav jõuab pärast *epoché*-d, kus ühtegi teist n-õ võõrast ehk siis objekti objektiivsuse mõttes ei ole. Selles sfääris eksisteerib puhas subjektiivsus, ehk kõik, mis on, on iseenesest. Seda läheb vaja selleks, et tuua välja kõige esmane aluskiht ja seda just subjektiivsena, et osutuks võimalikuks näidata teise ehk *võõra* konstitueerimist. See tähendabki maailma ilma *objektiivseta*, sest objektiivne ehitub üles, konstitueerub ainult selle *subjektiivsena*, mis kehtib või maksab sellesamana või tähendab sedasama ka teiste jaoks –

järelikult intersubjektiivsena. Objektivne on transtsendentaal-fenomenoloogilises tähenduses intersubjektiivne, sest *epoché* välistab teised võimalused. (Matjus 1993: 1595-1596)

Kuid nüüd, olukorras, kus redutseeritav on jõudnud tagasi n-ö kõige esimesse, algseimasse olemisse, on sealjuures teadlikult kõik senised tõekspidamised maailma olemasolu kohta sulustanud, on n-ö puhastunud, kuid ei ole alustanud veel *teise* ehk siis objektiivsuse konstitueerimisega, kas sellisel juhul ei ole tegemist solipsismiga? Husserl ise kirjutab samuti, et vähemalt esialgu ollakse teatavas mõttes *solusipse* (Husserl 1993: 1398).

Etteruttavalt olgu öeldud, et fenomenoloogia kontekstis ei ole sellises olukorras tegemist enam solipsismiga metafüüsilises tähenduses, sest maailm ikkagi tegelikult on, maailm on reduktsioonide ja *epoché* tulemusel juhitud teadlikult sulgudesse, loomulikul viisil seda lihtsalt ei tarvitata. Tavalises olukorras võiks küll mõelda, et tegemist on justkui solipsismiga, aga seda vaid siis, kui reduktsioon ei ole lõpuni viidud. Kuidas maailma teadvustamine ja sulgudesse juhtimine Husserli järgi täpselt toimub, sellest töö järgnevas osas.

3.Fenomenoloogiline reduktsioon ja solipsismiküsimus Edmund Husserli mõtlemises

3.1. Loomulik maailma hoiak

Fundamentaalfenomenoloogiline arutelu algab Husserlil inimese loomuliku elu, selle kujuteldava vaba tahte tunde, ehk siis loomuliku hoiaku kirjeldamisega. Selleks, et aru saada, mida see täpsemalt tähendab, paneb Husserl ette viia kogu järgnev protsess läbi esimese isiku. Ta alustab:

Mina teadvustan maailma, ilma lõputa avarust ruumis, ilma lõputa kujunemist ja muutumist ajas. Mina teadvustan seda, vahetult ilmnen selle sees – see on ennekõike kogemuses. Tänu nägemise, kompimise, kuulumise jt erinevatele võimetele tunnetuslikult tajuda, on füüsilised asjad just nagu laotatud ilmaruumi, on lihtsalt olemas minu jaoks siin, need, täht-tähelises või sõna otseses mõttes on „kohalolevad“, – ükskõik, võtan mina neid vastu siis kuidagi eriliselt, hõlman mina neid siis jälgides, järgi vaadeldes, mõtteis, tundeis, tahteis või siis mitte. (Ideed: 65)

Lõiku lähemalt analüüsides näeb, et inimese loomulik maailmahoiak ei ole tekkinud kuskilt tühjusest, vaid vastupidi, see, mida Husserl loomuliku maailmahoiakuna käsitleb, on alguse saanud oma enese isiklikust minast ja minakogemustest. Kui tavaliselt on mina ja minakogemus nii loomulik, et seda polegi olnud tarvis teadvustada, siis Husserl pöörab kohe alguses tähelepanu just teadvustamisele. Teadvustamise tulemuseks on näidata erinevust oma enese mina, maailma ja hoiaku vahel. Ühest küljest vaadatuna tekib hoiak maailma just sellest, mis on mina jaoks meeleliselt kogetav ja tunnetuslikult tajutav ning ruumilisuse ja ajalisuse mõttes kohalolev siin ja praegu, kuid teisalt on see, mida tunnetuslikult tajutakse, juba ette antud ja selleks, et seda üldse tunnetuslikult tajuda saaks, tuleb minal tahes-tahmata selle sees olla. Husserl jätkab:

Ka loomu poolest elusad, näiteks inimesed, on samamoodi vahetult minu jaoks kohal olevad siin, – ma tõstan silmad, näen neid, kuulen nende samme, ma võtan kinni nende käest, kõneldes nendega, ma mõistan vahetult ka seda, mida nad kujutlevad ja mida mõtleavad, millised segased tunded on nende hinges, mida nad soovivad või tahavad. Ja nemad on kohalolevad minu kaemuses nii nagu tegelikkuski, isegi siis, kui mina ei võta seda teadmiseks. Kuid üksiti, ei ole vajadustki selleks, et nemad, samuti nagu mingid esemelised asjad, asuksid ilmtingimata minu taju alas. Minu jaoks tegelikkuse objektid –

kindlaks kujunenud, on rohkemal või vähemal määral minule teada – nad on kohal olevad siin ka ilma igasuguste erinevusteta sellest, mis minu jaoks on vastuvõetav aktuaalselt, kuid nad on minule olemas ka siis, kui ei ole otseselt minu vastas, ja ka siis, kui nad ei ole kohal olevatena vaadeldavad praegusel momendil. (Ideed: 65)

Kui mina teadvustamisega sai nähtavaks maailma ja hoiaku vaheline eristus, siis nüüd pöördus Husserli pilk kaemusele. Tsitaati analüüsid on näha, et kõik see, mida kogetakse ja tajutakse, samuti ka teised inimesed ja kogu tegelikkus on, kas tahetakse või mitte, juba kaemuses kohalolevana olemas, seda ka siis, kui seda enesele teadmiseks ei võeta. Ehk siis kindlaks kujunenud tegelikkuse objektid on mina jaoks olemas vaatamata sellele, kui palju nende kohta teatakse. Nad on olemas ka siis, kui pilk ei ole neile vahetult suunatud, seega meelelisest kogemusest sõltumatult. Vaba tahe otsustada tegelikkuse ja objektide üle paistab esialgu tõesti vaid kujuteldava tundena ja ei midagi enam. Küsimuse tekitab ka loomu poolest elusate kohalolemine kaemuses. Kas tõesti kaemuses, iseenelege teadvustamata, modifitseerib oma enese mina teise olendi elavaks, kohaldades temale iseene elulisi kogemusi, mõtlemist, tundeid, soove, tahet jne? Kuid uurigem Husserli fundamentaal-fenomenoloogilist arutelu edasi:

Täpselt niisamuti, kuidas on maailm temale omase korrastuse ruumilisuses etteantuses, milles jälginis mina teda siiani, paikneb kõik ka tema olemusliku korrastuse järkjärgulises ajastatuses. Seesamune, – ilmnev, igati elavana näiv pilk – alati kohalolev maailm omandab minu jaoks lõputult kahes suunas ajalisi horisonti – oma tundmises ja äratundmises, otseselt elades ja ära elades, minevikus ja tulevikus. (Ideed: 66)

Siinkohal tõi nüüd Husserl nähtavale kirja pildis küll väikese, kuid väga olulise eristuse. Kui eelnevalt toimus loomuliku maailma kirjeldus minast lähtudes otse, vahetult, siin ja praegu, siis nüüd on näha, et maailma etteantus ilmneb just temale omases korrastuses, ehk siis mina jälgib küll maailma, kuid see korrastus ja järkjärguline ajastatus, mis teeb võimalikuks tema, on omane sellele välisele maailmale, mitte aga minale.

Kuid see maailm, mille üle Husserl arutleb, ei ole üksnes maailm asjadest, vaid sellesse maailma, mis on samaaegselt mina jaoks teda ennast ümbritsev maailm, on vahetult kaasatud ka kõik kompleksid spontaanselt teadvusest – väärtusobjektid, võrdlemised, eristamised, tundmise ja tahtmise aktid. Selliselt kuuluvad kõik need väärtused ja praktilised iseloomustused konstitutiivsetesse isiklike objektiivsuste hulka, vaatamata sellele, kas nende poole pööratakse pilk otseselt nii nagu teiste välise objektide poole või mitte. Kõike neid loendamatu, tavalisi akte, milles mina teadvustab spontaanses märkamises otseselt maailma, hõlmab Husserli järgi üks kartesiaanlik väljend – *cogito*. (Ideed: 67)

Ta kirjutab:

Loomulikult, mitte üksnes murelikes sügavustes mõistetud elu, mina lakkamatult elan selle keskel, kõigi aktuaalsete põhjapanevate vormide „elus“ – ükskõik, väljendan seda mina enne sedasamust cogitot või mitte, suunan mina siiski selle „reflektiivselt“ „minale“ ja cogitarele, või siis mitte. Kui ma toimin nii, siis elu pöörab uue cogito, milline ta enese poolt on, mittereflektiivne ehk siis mitte esmatarbeline minu jaoks. (Ideed: 67)

Seda lõiku analüüsid on näha, et Husserl tuli nüüd välja skeptitsismiga. Elu ja *cogito* vahekorra käsitlemisega näitab ta, et mina võib väljendada ennast ja suhtuda sellesse, mis on, vägagi erinevalt, ka eitavalt ning antud kontekstis tekitabki see vastandamise ja skeptitsismi. Kuid vaatamata kõigele sellele, ka reflektiivsusele, on mina seotud ikkagi millegi sellisega, mis otseselt temast enesest ei olene. See tuleb elust enesest, samas aga minast sõltumatult. Seos elu ja *cogito* vahel on aga subjektiivne, sest on minast lähtuv. Ühest küljest vaadatuna on esmalt tarvis kogemust ja mõtlemist, et elu üldse sellisel *cogito* viisil eksisteerida saaks, kuid teisest küljest on ennekõike ikkagi elu ja alles elades saab võimalikuks *cogito*. Kuid Husserl ei jää selle üle skeptiliselt arutlema, vaid juhib tähelepanu uuesti selleni, kes selle kõige aluseks on.

Ta toob järgnevalt välja erinevused erinevate maailmade ja nende hoiakute vahel ning ütleb, et aritmeetiline maailm on kohal mina jaoks vaid siis ja seniks, kuni jäädakse aritmeetilisse hoiakusse. Loomulik maailm, maailm sõna otseses mõttes on aga mina jaoks kohal pidevalt, seni kuni mina selles elab. Nii näitab Husserl, et vaatamata erinevatele hoiakutele ja maailmadele on mina jaoks alati vaja seda, mis eelnevalt juba olemas on. Kui mingid uued hoiakud ei sega, siis loomulikus hoiakus jääb selleks eelnevaks välja kujunenud maailm. Isegi siis, kui minast lähtuv *cogito* liigub uutes maailmades ja neile omastel hoiakutel jääb loomulik maailm ikkagi alles, kuid enam mitte horisondina, vaid foonina (Ideed: 68).

Loomuliku maailma hoiaku põhitunnuseks on fakt, et asjad ja maailm eksisteerivad, nad on tegelikud ja tõelised. Maailma tegelikkus tähendab, et ta eksisteerib sõltumatult, moodustades nii iseseisva tegelikkuse sfääri. Sinna sfääri kuulume ka meie ühe osana. Selle vastu on raske vaielda ja loomulike inimestena seda enamasti ka ei tehta. Maailma olemasolu ei ole midagi, mille üle arutada ja mida küsimuse alla seada. See on miski, mida juba alati eeldatakse ja mille läbi igasuguse tegevuse mõttekus on tagatud. (Hellerma 2014: 8)

Kuidas aga mina ja kõik teised ikkagi teavad seda ühte ja üheselt kõigi jaoks kehtivat loomulikku maailma, milliste kvaliteetidega on see ümbritsetud? Igaüks näeb ju seda oma seisukohast ja see kehtib iga inimese suhtes, keda ümbritsevast maailmast eest leitakse, sest igaüks aktsepteerib teisi, nii nagu iseennastki just oma seisukohast lähtudes, seega mitte objektiivsena, vaid subjektiivsena. Aga kuna kõik näevad teisi enesest eraldi seisvatena ja vaates vastanduvatena, siis järelikult kogu olemasolev väljendub kõikide jaoks ühtse

intersubjektiivsusena. Nii arvataksegi koos kõrval seisvate inimestega, et ka kõikide teiste objektiivsus on samuti aeg-ruumiline tegelikkus, mille kvaliteediks on olemasolev ümbritsev maailm meie kõigi jaoks, millesse me ka kõik koos kuulume. (Ideed: 68-69)

3.2. Generaaltees, epoché ja muutus hoiakus

Eelnev oli Husserli järgi ülevaade sellest, mis eelneb igale teooriale, kuid teooriaga kuulub siia üksnes ümbritseva maailma kvaliteedi faktina, mitte aga reaalse ega vastuvõetava väärtusena. See teadmine on Husserlil välja toodud selleks, et jõuda selgusele, kuidas toimib tegelikkus.

„Tegelikkus“ – sellest kõneleb juba sõna ise – mina viibin kui olev siin ja võtan teda samuti kui olevat – kui sellist, millisena tema minule ennast annab. Kui mitte kahelda antuses loomulikku maailma, kui mitte seda kõrvale heita, sellest loomuliku hoiaku generaalteesist, ei muutu absoluutselt mitte miski. Maailm nagu tegelikkuski – ta on alati siin, paremal juhul võib ta olla siin või seal „mujal“, seega ei või näida minule, et miski tuleks nii öelda maha kriipsutada temast kui „nägemus“, „hallutsinatsioon“ jne, tema ju – generaalteesi mõttes – jääb alati siin olevaks maailmaks. Ja siht teadusele loomulikus hoiakus – teada teda üha täiuslikumalt, lootvamalt, kuni kõik suhted täielikult ei võiks viia tegevust naiivsele kogemusteadmisele, lahendada kõiki ülesandeid teadusuurimuslikul tunnetusel, millised tekivad tema pealispinnalt. (Ideed: 69)

Tsitaadi järgi saab öelda, et tegelikkus ja loomulik maailmahoia oleksid justkui sünonüümid, kui aga tähelepanelikum olla ja pilk tagasi pöörata, siis paistab, et Husserlil oli hoiak välja toodud enne kui tegelikkus, järelikult hoiak on eelduseks tegelikkusele. Samas tulebki tähele panna, et mitte hoiak, vaid loomulik maailm genereeritakse Husserli järgi tegelikkuses. Ta nimetab seda loomuliku hoiaku generaalteesiks. Antud teesist lähtudes seab Husserl teadusele ette sihi uurida maailma loomulikus hoiakus seni, kuni jõutakse naiivse kogemusteadmiseni. Naiivseks peab Husserl selliseid praktilise elu teadmisi, kus intentsionaalsus esemete suhtes on määratlemata, sest isegi siis, kui praktilisi asju uuritakse kogemuste põhjal, siis kõigist neist kogemiste intentsionaalsetest suutlustest, mille läbi asjad lihtsalt olemas on, ei tea kogeja ise tavaliselt midagi (Husserl 1993: 1421).

Loomulikku hoiakusse mittejäämiseks paneb Husserl ette seda radikaalselt muuta. Muutuseks on tarvis veendumust põhiprintsiipide muutmise võimalikkusest. Husserl järgi on generaaltees see, millel põhineb kogu teadmine ümbritsevast. Tees ei ole välise kohta üksik akt ega olemasolu kohta otsustus, vaid teadlikkus realselt ümbritsevast maailmast, selle faktilisest aktuaalsusest. Ta kirjutab:

Generaaltees, selle jõud, millega reaalselt ümbritsevat maailma pidevalt, mitte lihtsalt niisama teadvustatakse kuni tajumise-taipamiseni, vaid teadvustatakse kui „tegelikkust“

siin olevat, paigalpäisivat, loomulikku, ei seisne aga mingites erilistes aktides, ega ka artikulaarsetes otsustustes suhetega tema eksistentsi. (Ideed: 70)

Husserli järgi on loomulikus maailmahoiakus elamine vaid üks võimalus pidevast ja alatisest voos olemisest. Ta nimetas seda kui elamist ärkamises, sest ükskõik, millest mõeldakse, on loomulikus hoiakus oma mõtte saanud sellest, mis eelnes või on omane just sellele hoiakule. Loomulikus hoiakus tehtud otsustustes ja nende sõnastamisel ei toimu miskit muud, kui tematiseeritakse predikaadina see, mis oli eelnevalt preditseerimata vormis, aga seni veel mõtestamatult, kuid seesmiselt kohalolevana juba olemas. Husserli järgi on võimalik nii ka elus edasi astuda, olles olemissfääris, kuid minek toimub siis ikkagi vaid loomulikus hoiakus. Nii toimis Husserli sõnul ka Descartes, kes sellest sfäärist oma meetodiga välja ei pääsenudki. Husserli järgi kuulub universaalne katse kahelda valitsevalt meie täielikku vabadusse, me võime püüda kahelda kõiges, ka selles, milles olime eelnevalt täiesti kindlad ja veendunud, isegi adekvaatses silmnähtavuses, kuid universaalne kahtlemine ei saa olla eesmärk omaette, vaid üks meetoodiline võte, et tuua nähtavale see, mis on kätketud akti olemusse. (Ideed:70)

Kui kahtluse korral tuuakse tavaliselt kahtlemisse sisse vastupostulaat, millega see, milles kindel ei olda, kaheldavaks muudetakse, siis edasise kahtlemise korral on võimalik seada omakorda kahtluse alla ka just see vastandamiseks sisse toodud postulaat. Selline kahtlemine on aga Husserli järgi samalaadne, kui ühest olemisest järeldada teine, kolmas jne olemine ning see teda ei huvitanud. Ta (Ideed: 71) ütles: „Selge on aga järgmine, et me ei saa kahelda olemises, samas teda teadvustades [...] me ei saa lugeda üht ja sama mateeriat kahtlaseks ja samas ka usaldusväärseks.“ Ta tõi näiteks laua ja kirjutas: „Selge on see, et see on laud, aga teisalt püüda kahelda selles, et me seda endale teadvustame, on kui isiklik vältimatu tingimus tühistada see teadaolev olukord, ja nimelt see just meid huvitabki.“ (Ideed: 71). Eesmärk on nii leida just see kõige esmane põhjendus, mis tekitas olukorra, milles end leitakse. Selleks aga, et seda leida, tuleb teadvus n-õ puhastada, segavad faktorid sulgudesse juhtida. Ta kirjutas:

Me ei ütle lahti sellest teesist, mis kehtis, me ei muuda ka mitte omaenese veendumusi, sellised, millised nad iseenesest olid, sellisteks ka jäävad, seni, kuni me ei vii läbi uusi otsustusmotiive – aga seda me just nüüd ei tee. Kogu see tees kannatab välja tuntud modifikatsiooni – milline ta iseenesest oli, selliseks ka jääb, kuid siiski me just kui viiksime ta üle ilma tegevuseta seisundisse – me „lülitame välja“ ta, me „juhime ta sulgudesse“. (Ideed: 71)

Sulustamine võimaldab välistada ka kahtlemise, sest alati on võimalus iga tees sulustada. See on selline omapärane *epoché* – teatud hoidumus otsustusest, milline ühtib täiesti vääramatult otseilmneva veenva tõega. Husserli järgi tulekski nüüd uues ja rangelt määratletavas mõttes

karteesiuse kogemus universaalsest kahtlemisest asendada universaalse *epoché*-ga. (Ideed: 72)

Husserl kirjutas:

Kuuluvuse olemasolevasse loomuliku hoiaku generaalteesi me arvame välistatuks, kõik ja igasugused sellised hõivamised aluseliste aspektidega, me ühekorraga asetame nad sulgudesse: järelkult, kogu see loomulik maailm, mis on pidevalt „meie jaoks siin“, mis pidevalt on „kohalolev“ ja alati tuleb olevana kui „tegelikkus“ teadvuse piirini, – isegi siis, kui meile näib ta õigena, lülitame ta sulgudesse (Ideed: 73)

Epoché-ga hoidutakse teadlikult otsustamast selle maailma olemasolu üle, mida loomulikus hoiakus eest leiti. Küsimustega, kas maailma on või kas maailma ei ole, lihtsalt ei tegelda. Tähelepanu suunatakse teadlikult hoiakule, sellele kõige esmasele varjul püsinud maailmausule, mille kaudu suhestuti maailmaga, kuid seda ei teatud. Alles nüüd, kui teadlikult võetakse vaatluse alla hoiak, saab võimalikuks muutus. Ja muutus mitte üksnes hoiakus, vaid ka teadvuses, sest usk hoiakusse on seotud just teadvusega. Fenomenoloogilise reduktsiooniga ja *epoché*-ga ei eitata generaalteesi olemasolu, vaid teadlikult ja tahtlikult hoidutakse seda kaasa tegemast. Kartesiaanliku kahtluse ja fenomenoloogilise *epoché* erinevus seisneb selles, et esimene modifitseerib generaalteesi nõnda, et selle tulemuseks on maailmausu ümberpööramine olemise eituseks, teises modifitseerub generaaltees aga väljalülitamise ja sulgudesse võtmise fenomenil. (Hellerma 2014: 22-23)

Fenomenoloogilise *epoché* sooritus on mina jaoks vaba tahte toiming, seega mina ei eita seda maailma, nagu võiks ta olla sofist, mina ei pööra ka maailma olemasolu kahtluse alla, nagu võiks ta olla skeptik, vaid mina sooritab fenomenoloogilise *epoché*, sellise, mis täielikult sulgeb minast lähtuva mistahes otsustuse aeg-ruumilisuse kohta siin ja praegu. Mina lülitab *epoché*-ga välja kõik seosed loomuliku maailma teadustega, kõik selle, kuidas teadused on maailma ette andnud, samuti ka selle, kuidas maailmaga suhestuti, sest seda lihtsalt ei kasutata. Selline ümberhindamine on Husserli järgi igapäevaste täiesti vaba voli ja seisab vastu ükskõik millisele mõtlemise positsioonile. Ta kirjutas:

Tegelikult oli kogu maailm, mis ilmnes loomulikus hoiakus, saadud üksnes kogemusest, sest teda oli peetud maailmaks täiesti „ilma igasuguse teooriata“ ja säärane ongi maailm, tegelikult tabatud kogemuses, vastuvõetav vastandlikeks kogemusteks – see maailm on nüüd meie jaoks täiesti mittemiski, me juhime ta sulgudesse – mitte kontrollimatult, ka mitte vaieldes. Kõik teooriad ja teadused – kui head ka nad ei oleks – ka positiivsed ja välja toodud põhjendustega, – kõik nad peavad välja kannatama üht ja sama saatust (Ideed 73-74).

„Kuid mis siis alles jääb, kui välja lülitada kogu maailm, sealhulgas ka kõiki meid ja kõik *cogitared?*“ – küsis Husserl (Ideed: 74) ja samas ta ka vastas, et „nagu teada, on meie huvi all

uus eideetika ja seega lülitatakse välja maailm kui fakt, kuid maailm kui eidos jääb.“. Husserli sihiks oli leida uus piirkond, millist siiani veel ei saanud olla oma enese spetsiifiliste piiride tõttu. Kuid ometi on see uus piirkond kõige algupärasem regioon – see regioon on individuaalne olemine. Husserl kirjutas:

Me hakkame astuma ennekõike otse avanevale ja – nüüd kohe alumisimale paljastavale olevale – see ei ole mitte kui miski, mis põhineb arvamustel, me asume tähendama seda, kuidas on „puhas elamus“, „puhas teadvus“ tema puhaste „teadvuse korrelaatidega“, teiselt poolt aga, mina, see puhas Mina, asub jälgima tulemusi Minast, teadvusest, elamustest, selliselt, milliste andmetega olid nemad meil loomulikus hoiakus. Mina – see mina, inimene tegelikkuses, reaalne objekt samane teistega loomulikus maailmas. Mina viin ellu cocitatione – „teadvuse akte“ nii laiemas ja ka kitsamas mõttes, ja need aktid on kui esmatarbehendid inimlikule subjektile, et see miski, mis toimub, on nii nagu loomulik tegelikkuski. (Ideed: 74)

Nii teadvustab Husserli järgi mina iseenesest seda, mis on. Väljend teadvus hõlmab Husserlil laiemas mõttes kõike läbielatatavat ehk siis elamuslikke protsesse. Kuna aga loomulik hoiak on minale ikkagi nii omane veel, siis isegi nüüd, tutvudes juba uue hoiaku võimalustega, laskudes ka otsingutesse, et avastada uue piirkonna objekte, üldse ei märgatagi, et see uus ei tule mitte kusagilt teadmatuses, vaid nimelt just neist samadest elamustest ning väljub, tänu uuele hoiakule, nüüd juba uude alasse. Siinkohal täheldab Husserl, et ontoloogiliselt ei tohiks uut ala vaadelda kui uut tegelikkust, ega ka kui uusi tegelikkuse objekte, sest tegelikkus kui faktilisus oli omane loomuliku hoiaku maailmale. (Ideed: 75)

Hoides pilku teadlikult teadvuse sfääril, saabki võimalikuks uus hoiak ja võimalus uurida just seda, mida immanentselt sellest leitakse. Alustuseks, veel enne fenomenoloogilise väljalülitamise otsustust, soovib Husserl pöörata pilgu sisulisele (eideetilisele) analüüsile. Ta märgib, et alustuseks on oluline teada seda, et tegemist ei ole üldise vaatega teadvuse sisemusse, samuti ei ole tegemist teadvusega kui sellisega, mis nõustuks sisuliselt teadvustama loomulikku tegelikkust, ning lisab, et uurimist tuleb jätkata seni, kuni ei olda sooritanud just nimelt seda vaadet, millele me suundusime, nägemaks seda, mida teadvus iseenesest jaotab oma erilises olekus, kuid nii, et ta oma absoluutses sisemuses ei riiva fenomenoloogilist väljalülitust. *Epoché* vahendusel esitab teadvus fenomenoloogilise jäänuki – seda iselaadi printsiipiaalset olemise ala nimetab Husserl fenomenoloogiliseks, sest just fenomenoloogilise *epoché* läbi sai võimalikuks juurdepääs puhtale s.t transsendentaalsele teadvusele, laiemas mõttes on see aga pääs kogu fenomenoloogia alale. (Ideed: 75)

See maailm, millest fenomenoloog on algul loobuma sunnitud ja mille ta seejärel tagasi võidab, on aga lõpuks ikkagi üks ja seesama maailm. Maailm ei kaota selles mõttes oma tegelikkust, ainsana muutub vaid viis, kuidas maailma kogetakse. Maailm, millesse varem

oldi ennast kaotanud ja mis varju jäi, on nüüd nähtav maailmana meie jaoks – maailmana, mille kehtivust ei ole lõpuks otsida mujalt kui subjektiivsusest. (Hellerma 2014: 37)

Sellega on esimene samm fenomenoloogilisele alale astunud ning hoiaku ja hoiakutevaheline muutus nähtavaks tehtud.

3.3. *Alter ego* ning solipsistlik ja intersubjektiivne fenomenoloogia

Husserlil esimene meetodiline samm puhta teadvuse alalt on *alter ego* ehk siis teise konstitueerimine. Teise ehk „võõra“ konstitutsioon *alter ego*-na on minu mina teisend ehk modifikatsioon. Subjektide vaheline suhtlus ehk intersubjektiivsus saab mõistetavaks transtsendentaalselt subjektiivsusest. (Matjus 1993: 1596-1597).

Husserli (1998: 90-91) järgi tuleb parimate tulemuste saavutamiseks, esiteks, suunata tähelepanu olemise uuele viisile ning uurida seda uut fenomenoloogilist ala, mis on kättesaadav transtsendentaalsele enese-kogemusele. Teiseks staadiumiks fenomenoloogilises uurimises saab olema transtsendentaalse kogemuse kriitika ning seejärel juba kogu transtsendentaalse kognitatsiooni kriitika.

Meie vaate alalt tuleb esile enneolematult iseäralik teadus – teadus konkreetsest transtsendentaalsest subjektiivsusest, antud aktuaalses ja võimalikus transtsendentaalses kogemuses, teadus, kujundades äärmist vastandlikku suhet teadustele, sõna otseses mõttes objektiivsetele teadustele (Husserl 1998: 91)

Hutcheson (1981: 165) toob välja kriitika sellesama objektiivsetele teadustele vastanduva teaduse kohta. Töös „Solipsistlik ja Intersubjektiivne Fenomenoloogia“ juhib ta tähelepanu solipsismi ja transtsendentaalse intersubjektiivsuse eristamatuse kohta ja just selles võtmes, et Husserlile heidetakse ette, et ta ei suutnud lahendada intersubjektiivsuse probleemi, sest ei teinud selget vahet solipsistlikust etapist üle minemisel intersubjektiivsesse etappi. Hutcheson argumenteerib erinevatest printsiipidest lähtudes teema üle, kas eristus solipsistliku ja intersubjektiivse etapi vahel on eksitav või lihtsalt valesti mõistetud (Hutcheson 1981: 166)

Samas argumenteerib Hutcheson ka *alter ego* üle. Ta leiab, et kuna fenomenoloogia eesmärk ja Husserli analüüsi põhipunkt oli hoopis miski muu kui kellegi teise tõestamine, siis ei saa ka Husserli rajatud fenomenoloogialt nõuda väga täpset lahendust *alter ego* probleemile, sest fenomenoloogia nõuab eksistentsiaalsusele neutraalsust. Hutchesoni sõnul on fenomenoloogias raske lahendada teise probleemi ka tõe kriteeriumi alusel, sest Husserli järgi tõde ei ole selles mõttes tõde, et tal peaks olema kindlasti suhe kellegi või millegi teisega, s.t

transsendentaalse ühega, vaid transsendentaalne suhe solipsistlikul tasemel on igaühe jaoks võetav fenomenina (Hutcheson 1981:168- 169).

Algajate filosoofidena ei tohi me lasta ennast neist kaalutlustest hirmutada. Võib-olla reduktsioon transsendentaalse egoni ainult näib kaasa toovat püsivat solipsistlikku teadust, samal ajal kui selle teaduse tagajärjekas välja töötamine, kooskõlas tema tähendusega, viib edasi fenomenoloogia transsendentaalsest intersubjektiivsusest ja selle abil ka universaalse transsendentaalse filosoofiani. Tegelikult näeme, et teatud viisil on transsendentaalne solipsism filosoofiliselt ainult alam staadium, siiski olles see, peab seda piiristama meetodi eesmärgil selleks, et transsendentaalse intersubjektiivsuse probleemid kui kõrgema taseme probleemid, saaksid korrektselt märgitud ja rünnatud. (Husserl 1998: 92)

Sel viisil solipsismi teadlikult puudutades rajab Husserl teed transsendentaalse intersubjektiivsuse problemaatikasse.

Kokkuvõte

Käesolev bakalaureusetöö on uurimus fenomenoloogilisest reduktsioonist ning solipsismist, ühes solipsismi võimaliku tähenduse ja lahendusega Edmund Husserli mõtlemises. Uurimistöö keskendub Husserli teosele „Ideed puhtast fenomenoloogiast ja fenomenoloogilisest filosoofiast“, iseäranis selle esimese raamatu teisele jaole pealkirjaga „Fenomenoloogiline fundamentaalarutlus“. Solipsismi mõiste ja fenomenoloogilise reduktsiooni uurimiseks ning sissejuhatuses ette seatud ülesande lahendamiseks on käesolev töö jaotatud kolmeks peatükiks. Uurimistöö algab solipsismi mõiste tähenduse uurimisest, küsimusega „Mis on solipsism?“. Seejärel on väljatoodud selgitus, kuidas tekib solipsismioht mõtlemises. Esimese peatüki teises osas käsitletakse klassikalise solipsismi probleeme. Uurimistöö teine peatükk on fenomenoloogilisest reduktsioonist. Fenomenoloogilist reduktsiooni kui fenomenoloogilise meetodi põhistruktuuri uuritakse käesolevas töös nii Husserli seisukohast kui ka sekundaarkirjandusest lähtuvalt. Uurimistöö kolmandas peatükis analüüsitakse Husserli teose „Ideed I“ teist jagu „Fenomenoloogiline fundamentaalarutlus“. Analüüsi eesmärgiks on tuua nähtavale see, mis solipsismi ja fenomenoloogiat ühendab ning võimaldab kõnelda fenomenoloogiast kui solipsistlikust teadusest. Analüüsi ülesanne on leida kinnitus väitele, et solipsism on fenomenoloogia puhul meetodiline ning seega teadlikult sissevõetav hoiak. Uurimistöö lõpetab lühike alapeatükk intersubjektiivsuse kohta markeerimaks väljajuhatusena üht võimalikku pääseteed Husserli fenomenoloogiale sageli omistatud solipsismist.

Küsites nüüd, kas bakalaureusetööle seatud eesmärk on saavutatud, saab tagasi vaadates vastata, et on. Esitatud tees, et Husserli solipsism on pelgalt meetodiline, on käesolevas töös leidnud kinnituse fenomenoloogilise reduktsiooni ja *epoché* tõlgendamise läbi. Väide, et Husserli fenomenoloogia puhul on mõistlik kõnelda solipsismist meetodilises tähenduses, on leidnud uurimistöös väljatoodud viidete põhjal samuti kinnituse. Küsimusele „Kas fenomenoloogias solipsismi ei olegi?“ saab vastata, et on, seda eeskätt „*solipsismi*“ sõna teksti sisse toomise tõttu Husserli enese poolt, võimaldades sel viisil aluse väitele, et fenomenoloogias on solipsism meetodiline ning seega teadlikult sissevõetav hoiak. *Epoché*

läbi lõpuni viidud fenomenoloogiline reduktsioon teeb teatavaks ka Husserli solipsismi metoodilise funktsiooni, mis võimaldas tal eristada loomulikku hoiakut fenomenoloogilisest. Ja see on oluline. Oluline just selles mõttes, et pakkuda fenomenoloogilise meetodiga lahendust metafüüsilise solipsismi probleemile. Küsimusele „Kas solipsism on ning kui on, siis kuidas on see seotud fenomenoloogiaga?“ saab vastata, et esimese isiku ehk mina läbi. Mina kaudu fenomenoloogilise meetodi kirjeldamisega pakkuski Husserl võimalust lugejale kaasa teha fenomenoloogiline reduktsioon ja *epoché*, et õppida sel viisil teadma ja tundma iseenesest maailma, tehes seejuures vahet eristamisel ja samastamisel, mis lõppude lõpuks ongi filosoofia.

Kasutatud kirjandus

- B e r m a n , David 2000. *Berkeley*. Tõlkinud L. Vahtre. Tallinn: Varrak
- B õ h h o v s k i , Bernard 1972. *George Berkeley*. Tõlkinud L. Laks. Tallinn: Eesti Raamat. (Tartu: H. Heidemanni nim. Trükikoda)
- D e s c a r t e s , Rene 2014. *Meditatsioonid esimesest filosoofiast*. Tõlkinud M. Friedenthal ja M. Lepajõe. Tartu: Ilmamaa
- D r u m m o n d , John J. 2010. *The A to Z of Husserl's Philosophy*. Lanham [etc.]: Scarecrow Press
- Eesti Entsüklopeedia* 1995. 8: RAI-SUM. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus
- Eesti keele seletav sõnaraamat* 2009. 1: A-J. Toimetajad: M. Langemets, M. Tiits, T. Valdre, L. Veskis, Ü. Viks ja P. Voll. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus
- F i l i p o v i t š , Š p a r a g a 2001. = Филиппович А. В., Шпарага О. Н. Феноменология. – *Всемирная энциклопедия: философия*. Главный научный редактор и составитель А. А. Грицанов. Москва: АСТ, Минск: Харвест, с. 972: 1123-1124
- F r i e d e n t h a l , Meelis 2014. Sissejuhatus meditatsioonidesse. – Descartes, René. *Meditatsioonid esimesest filosoofiast*. Ladina keelest tõlkinud Meelis Friedenthal ja Marju Lepajõe. Tartu: Ilmamaa
- H e l d , Klaus 2003. Husserl's Phenomenological Method. – *The New Husserl. A Critical Reader*. Edited by Donn Welton. Bloomington; Indianapolis: Indiana University Press. 3-31
- H e l l e r m a , Juhan 2014. *Imestuse küsimus Edmund Husserli fenomenoloogias*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool
- H u s s e r l , Edmund 1993. Pariisi ettekanded. – *Akadeemia*, nr 7, lk 1389-1424; tõlkinud Ü. Matjus

H u s s e r l 1998 = Гуссерль, Эдмунд 1998. *Картезианские размышления*. Перевод с немецкого Д. В. Складнева. Санкт-Петербург: Наука, Ювента.

H u s s e r l 2005 = Гуссерль, Эдмунд. *Философия как строгая наука. – Избранные работы*. Сост. В. А. Куренной. Москва: Издательский дом Территория будущего. 185-191

H u s s e r l 2006 = Гуссерль, Эдмунд. *Идея феноменологии: Пять лекций*. Перевод с немецкого Н. А. Артеменко, Санкт-Петербург: ИЦ Гуманитарная академия.

H u s s e r l , Edmund 2009. Nachwort. – *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.

H u s s e r l 1999 = Гуссерль, Эдмунд. *Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии*. Перевод с немецкого А.В.Михайлова, Москва: Дом интеллектуальной книги

H u t c h e s o n , Peter 1981. Solipsistic and Intersubjective Phenomenology. *Human Studies*, nr 4, 165-178

K l e i s , Richard, Ülo T o r p a t s , Laila G r o s s , Heinrich F r e y m a n n 2002. *Ladina-Eesti sõnaraamat*. 2., täiendatud ja parandatud trükk. Tallinn: Valgus

K u r e n n o i 1999 = Куренной, Виталий. От редактора. – Гуссерль, Эдмунд. *Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии*. Перевод с немецкого А. В. Михайлова. Москва: Дом интеллектуальной книги, 5-12

L e k t o r s k i 2010 = Лекторский, В. А. Солипсизм. – *Новая философская энциклопедия. Том третий Н-С*. Институт Философии РАН. Москва: Мысль, 594-595

M a i b o r o d a 2001 = Майборода Д. В. Солипсизм. – *Всемирная энциклопедия: философия*. Главный научный редактор и составитель А. А. Грицанов. Москва: АСТ, Минск: Харвест, с. 972

M a t j u s , Ülo 1993. Edmund Husserl Descartes`i teil. *Akadeemia*, nr 8, 1571-1603

M e r l e a u – P o n t y 1999 = Мерло-Понти, Морис. *Феноменология восприятия*. Перевод с французского под редакцией И. С. Вдовиной, С. Л. Фокина. Санкт-Петербург: Ювента, Наука

M i h h a i l o v 2010 = Михайлов И. А. Феномен. – *Новая философская энциклопедия. Том четвертый Г–Я*. Институт Философии РАН. Москва: Мысль, 174-175

- M o r a n , Dermot, Joseph C o h e n 2012. *The Husserl Dictionary*. London; New York: Continuum International Publishing Group
- M o t r o š i l o v a 2003 = Мотрошилова, Н. В. *Идеи I Эдмунда Гуссерля как введение в феноменологию*. Москва: Феноменология-Герменевтика
- P r e c h t l 2008 = Введение в феноменологию Гуссерля. – Precht, Peter. *Husserl zur Einführung*.
- S e m e n o v 2012 = Семенов, Валерий. *Доминирующие парадигмы трансцендентализма в западноевропейской философии*. Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН)
- S e m e n o v a 2014 = Семенова В. Н. Феноменологическая редукция. – Грицанов А. *История философии. Энциклопедия*. Электронная Библиотека Гумер, http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Grican/_161.php , 18.08.2014
- S i l e s i B o r r à s , Joaquim 2010. *The Ethics of Husserl's Phenomenology. Responsibility and Ethical Life*. London; New York: Continuum International Publishing Group
- S l i n i n 1998 = Слинин Я. А. Эдмунд Гуссерль и его Картезианские размышления. – Гуссерль, Эдмунд 1998. *Картезианские размышления*. Перевод с немецкого Д. В. Складнева. Санкт-Петербург: Наука, Ювента. 5-46
- S t e p i n 2001 = Степин В. С. Философия. – *Всемирная энциклопедия: философия*. Главный научный редактор и составитель А. А. Грицанов. Москва: АСТ, Минск: Харвест. 1127-1129
- Z a h a v i , Dan 2003. *Husserl's Phenomenology*. Stanford: Stanford University Press.
- T e r i n g , Arvo 1996. *Descartes ja tema ideede jõudmine baltimaile 17. Saj. ja 18. Saj. algul*. Näitus ja kataloog. Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda
- V i i k , Tõnu 2009. *Fenomenoloogia. – 20. sajandi mõttevoolud*. Toimetaja Epp Annus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 229–262
- V ä ä r i , Eduard, Richard K l e i s , Johannes S i l v e t , Tiina P a e t ja Tuuli R e h e m a a 2012. *Võõrsõnade leksikon*. 8., põhjalikult ümber töötatud trükk. [Tallinn]: Valgus

Summary

Title: Phenomenological reduction and the problem of solipsism in Edmund Husserl's thinking

The BA thesis explores the link between phenomenological reduction and solipsism alongside the possible meaning of solipsism in Edmund Husserl's thinking and his solution to it. The study focuses on Husserl's *Ideas for a pure phenomenology and phenomenological philosophy*. It is argued that Husserl's solipsism should be seen as merely methodological. The thesis is divided into three chapters: 1. Solipsism. 2. Phenomenological reduction. 3. Phenomenological reduction and the problem of solipsism in Edmund Husserl's thinking. Analysis of part II of *Ideas I* (titled „The fundamental phenomenological consideration“) is aimed at describing the link between phenomenology and solipsism which makes them interconnected and allows one to speak of phenomenology as solipsist science. The main analytical task is to substantiate the claim that, in the context of phenomenology, solipsism is a purely methodological, consciously adopted attitude. The thesis concludes with a short subchapter on intersubjectivity sketching out one possible escape from solipsism often attributed to Husserl's phenomenology.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Mati Maine (02.12.1967)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Fenomenoloogiline reduktsioon ja solipsismiküsimus Edmund Husserli mõtlemises“

mille juhendaja on Eduard Parhomenko

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
  3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 22.08.2014